

A-NEOLİBERAL POLİTİKALAR VE ÖZELLEŞTİRME

Liberal düşüncenin ürünü olan Hukuk Devleti ve Sosyal Devlet, Liberalizmin ikinci aşamasını yaşamakta olan Kapitalist Devleti tanımlamaktadır. Bu nedenle kapitalizmin, Keynes'in "yatırımların sosyalizasyonu" ilkesini terk etmesi, tekelleşmesi ve neo liberal düşünceyi benimsemesiyle birlikte, uluslar arası sermaye; "küreselleşme" ve yerelleşme-yönetişim" kavramlarını yaratmış ve bu kavramları, sözde mevcut hantal ve yozlaşmış, verimsiz ve pasif ulusal değerlerin "reformu" adı altında, özellikle az gelişmiş ülkelerin kaynaklarını sömürmenin aracı haline getirmiştir. Küreselleştirilerek sömürgeleştirilecek ülkeler için ilk adım "KİT'lerin özelleştirilmeleri" dir. Bu ilk adımı "başarı" ile uygulayan ülkeler için ikinci adım ise Yönetişim kavramını yaşama geçirmek, yani Devletin örgütlenme ve yönetim biçimini değiştirerek, küreselleşen sermayeye, rahat hareket edebileceği yerel mekanları yaratmaktır. Bu türden sorunların yaşandığı Devletler, "kapitalist yönetim zincirinin zayıf halkası" nı oluşturan az gelişmiş Devletler, emperyalist bir sistem oluşturamamış Devletler, sosyalist bloktan ayrılmış Devletler, feodal Devlet ya da çeşitli yönetim biçimleri altında burjuva Devlet niteliği taşımakta olan Devletler, ekonomik açıdan Batı'ya bağımlı olmakla birlikte Ulus-Devlet karakterini tarihsel, toplumsal ve kurumsal yapıları ile korumayı başarmış Devletlerdir. Türkiye, taşıdığı az gelişmişlik özellikleri ile, burjuva-demokratik Devlet ve Ulus Devlet modeli ile; hem toplumsal ve kültürel, hem hukuksal, hem de kurumsal ve bürokratik yapı bazında Küreselleşmeye karşı direnç göstermektedir. Bu anlamda, neoliberalizmin, Küreselleşme ve Yönetişim politikalarının karşısında; ülkede yer alan sol partilerin, somut koşullara uygun, somut sağlam ve net bir değerlendirme ve önermelerde bulunmamış olmaları gibi, bu raporun çerçevesini açacak olan pek çok nedenle, ülkede ikili bir yapının aynı anda varlığını sürdürmesi söz konusudur. Böyle bir yapı içinde, bilinen kavramlar, asıl anlamlarının dışına çıkarılarak, post modernist eleştiriler ve düşünceler doğrultusunda, yeniden tanımlanmaktadır. Bu durumun, Devletin, uygulamaya esas olacak kararları alma ve düzenleyici işlemleri yapma yetkisi olan Yasama ve Yürütme Organlarının karar ve uygulamalarına etkisi; bu kararların, Anayasal Hukuk düzleminde, "kamu gücü" ile "kamu hizmetine" dayanılarak "kamu yararı" gerekçesi ile oluşturulmaları zorunluluğunda aranmalıdır. Devleştirme, kamulaştırma ve bu kavramların karşısı olan özelleştirme politikalarının aynı anda uygulandığı, "ulusal planlama" anlayışının yerini "uyum programlarına" bıraktığı¹, "kamu" nun bir yandan "resmi sektör, Devlet" olarak nitelendirilip, toplumsal ve ekonomik yaşamdaki etkinliğinin azaltılmasının hedeflendiği, öte yandan da kamu yararının, siyasi alanda giderek, "bireylerin tek tek yararının üstünde "ortak bir yarar", "genel bir yarar" olmanın dışına çıkarılarak, atomize olmuş "bireylerin yararının toplamı" olarak² değerlendirildiği, uluslar arası tekelin kararı anlayışının giderek kamu yararı anlayışı yerine geçtiği ve bu anlayışın demokratik, ekonomik ve sosyal bir takım gerekçelerle dayatıldığı, kamu hizmeti olarak tanımlanmakta olan pek çok hizmetin, zamanla serbest ticaret ekonomisine dahil olarak, ticari bir hizmet alanı olarak başkalaşıma uğradığı ve kamu özel-kamu hizmet ve kamu orta mallarının, böylesi bir kamu yararı tanımına uygun olarak hızla el değiştirdiği bilinen gerçeklerdir. "Demokrasi anlayışının siyasi gücü ele geçirme aygıtı olarak görülmeye başlanması ve siyasi gücün adeta toplumdan bağımsızlaşmış bir kişisel güç olarak kullanılmaya başlamasıyla"³ Anayasanın 3. maddesinde tanımlanan "Üniter Devlet" tanımının ve benimsenen bu Devlet yapısı üzerinde 1980 yılından bugüne gündemde olan, küreselleşmeye varlık, iktidar ve hareket alanı, mekan yaratma amacına eşlik eden yerelleşme politikalarının yarattığı yolsuzluk ve popülizm krizlerinin⁴ Yasama ve Yürütme kararlarına etkisi; toplum karşısında Hukuk ve Sosyal Devletin ve Siyasi örgütlenmenin gerekliliği yönündeki düşünceyi ve meşruiyetini sarsması, hem siyasi iktidarlar hem de vatandaşlar için bu hukuk kurallarının ve Devletin sosyal ve hukuksal "yaptırım" gücünün giderek zayıflamasıdır. Bütün bu nedenler, KİT'lerin özelleştirilmesi konusunu, ülke çıkarlarını korumak ve geliştirmek üzere kamu yararına dayanılarak yapılan bir kamusal/hukuksal işlem olmaktan çıkarıp, uluslar arası sermayenin çıkarlarını destekleyen siyasi bir aktivite olarak ve bu yönde alınan kararları da, bu türden birer siyasi metin olarak görmeyi gerektirir. "Kamu yararı" kavramının, "Marks' ın tanımladığı şekilde, kurulu düzende çıkarları olanların işine yarayan ve bireysel çıkarlarla özdeşleşen"⁵ bir nitelik almamasının tek yolu, ancak bu kavramın siyasi anlamda farklı yorumlanmasından ve sadece hukuki açıdan değil, davranışsal (sosyolojik, siyasi, ahlaksal) olarak da korunmasından geçer. Kamuya ait olan ve ülkemizde sadece üretimin değil, sosyal dengelerin de korunmasının kaynağı olan oluşumların özelleştirilmesi, Yasama ve Yürütmenin yaptığı tüm iş ve işlemlerin dayanağı olması gereken "ulusal çıkarlar ve kamu yararı" tanımı ile ciddi bir biçimde çelişmektedir. Kamu yararı kavramı, Hukuk Devleti içinde, "biçimsel (formal) olarak" tanımlandığında, Liberal ve sosyal fonksiyonu bulunan bir ruha sahip olacak, bu nedenle "hukukun ilkeleri ve hukuki güvence" ilkeleri çerçevesinde şekillenecektir. Böylesi bir tanımlama soyutluk, genellik, süreklilik, eşitlik, açıklık, belirlilik, normatif bir içerik gerektirir. Bu tanımlama, ancak sağlıklı bir demokratik düzende ve bu düzenin kurulmasına olanak tanıyacak bir Devlet yönetimi şekli içerisinde yaşama aktarılma olanağı bulacaktır. Ancak yağmacı ve hızlı bir kentleşme süreci içerisinde ve neo liberal akımlar eşliğinde, "gün"ün çok boyutlu, çeşitli, karmaşık ve deformize edilen bilgisi "günün popüler değerleri" ile bu değerlendirmeyi yapmak kolay değildir. Kamu yararı kavramı

“değerlere bağlı olarak” tanımlandığında ise; hakim olan ideoloji yönünde, siyasi iktidarların eğilimlerine, güçlerine ve benimsedikleri Devlet tanımlarına göre şekillenecektir ve hukuki güvencenin varlığı bir yerden sonra söz konusu olamayacaktır. Çünkü bu kavram “belli bir değere bağlı Devlet” tanımı üzerinden yorumlanacak, kamu yararı kavramının değerlendirilmesi de Devletin (asıl olarak siyasi iradenin) , Sosyal Devlet-Sosyal Hak ve Ödevler anlayışına terk edilecek, bu da somut bir tanımlama olacaktır. Soyut, genel ve süreklilik gösteren bir tanımlama var olmadığından, kamu yararının değerlendirilmesi, siyasi iradenin değişen çıkarları doğrultusunda değişken bir yapı ortaya koyacak, bu durumda hukuki güvence ve eşitlik kavramları zedelenecektir. Görüldüğü gibi kamu yararı kavramının, bu kavramla bağlantılı kavramların tarihsel gelişim-başkalaşım süreçleri bilinmeksizin ya da göz önüne alınmaksızın, sadece Hukuk Devleti anlayışı içerisinde tanımlanması-saptanması-takdir edilmesi yeterli değildir. Demokratik Devlet ve Sosyal Devlet anlayışları, demokratik (milli) egemenlik, kuvvetler ayrılığı ve eşitlik ilkeleri ile birlikte bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Kamu ve Özel Hukuk kuralları, keza Anayasa en üst norm olarak dikkate alınmalıdır. Böyle bir değerlendirmenin ise, siyasi ve hukuksal bir birikim ve tercihler ya da siyasi ve hukuki bir kabul olmaksızın yapılması olanaksızdır. Yani, kamu yararı kavramını biçimsel Hukuk Devleti içerisinde değerlendirebilmek için dahi, böyle bir seçmeyi ve tercihi, hukuksal ve siyasal dayanakları ile birlikte yapmış olmak gerekir. Özelleştirme kararı, siyasi iradenin kamu yararını değerlendirme konusundaki tercihini uluslar arası sermayeden yana yaptığını açıkça ortaya koymaktadır. Özelleştirme kararları, Hukuka bağlı (biçimsel) hukuk Devleti ilkesinin terk edilerek, böylelikle Demokratik Hukuk Devleti tanımından da uzaklaşıldığının belgesidir. Özelleştirme kararları ve uygulamaları ile siyasi irade, Devlet aygıtını, sosyal yükümlülüklerinden ve ödevlerinden soyutlamaya kararlı olduğunu da ortaya koymaktadır. Liberal devlet anlayışında mülkiyet, doğal bir haktır. Fransız Devrimi ardından 1789’da kabul edilen İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisinde, mülkiyet, “dokunulmaz, kutsal” bir hak olarak belirlenmişti. Bireysel mülkiyetin zamanla kapitalist mülkiyete dönüşmesi sonucunda, mülkiyet, insanın insan tarafından sömürülmesinde kullanılan bir araç durumuna gelmiştir. Sanayileşme, kentleşme, kapitalizm, emperyalizm ve proleterleşme süreçleri ile kitle örgütlenmelerinin artışı, işçi sınıfının mücadeleleri, sosyalist hareketin gelişmesi ve 1917 Bolşevik Devriminin etkileri ile yarattığı gerilim sonucunda; insanın insana sahip olmasını, yani modern anlamda köleliği önlemek için iki yol ortaya konmuştur. “Birincisi mülkiyet hakkının sahibini değiştirmek, onu bireyden alıp devlete yani topluma devretmek. İkincisi ise, mülkiyet hakkının sahibini değil de, mahiyetini (niteliğini) değiştirmek ve ona sosyal bir fonksiyon niteliği tanımak. Yani mülkiyet hakkı sahibine bir takım yükümlülükler getirilerek, mülkiyetin kullanılmasını sınırlamak. Getirilen bu yükümlülükler, zorunlu olarak taşınmaz sahibini, toplumun sosyal ve ekonomik çıkarlarına hizmet eden bir kişi durumuna sokacaktır. Hak sahibi, mülkiyet hakkını belirli bir yönde kullanacaktır ve bu yönün belirlenme yetkisi de kendine ait olmayacaktır. Bu yükümlülüğünü gerektiği gibi yerine getirmese, devlet ona yol gösterecek, onu zorlayacak ve hatta bazı koşullarda mülkünü elinden alacaktır.”⁶Birinci yol sosyalist-kolektivist ekonomiye ve tekçi siyasal sisteme dayanırken, ikinci yolda egemenlik halka ya da millete aittir, sistem çoğulcudur ve devlet, sınıflı toplum düzeninin koruyucusudur.

Sosyal Devlet, kapitalist Devlet demektir ve bu iki çözümden bazı unsurları olarak mülkiyet sorununu çözmeye çalışmaktadır.

Söyleki; Mülkiyet hakkı, sosyal devlette artık doğal hak niteliğini taşımaz, sınırlı nispi bir hak niteliğindedir. Mülkiyet hakkı bundan böyle sosyal bir fonksiyon karakterini taşıyacaktır. Yani hak sahibi, hakkını dilediği gibi değil, fakat belirli bir biçimde toplum yararına uygun olarak kullanmak zorundadır. Benzer şekilde, Devlet, sahip olduğu her tür kamu malı üzerinde yaptığı tüm iş ve işlemlerinde, toplum yararını öncelikle gözetmelidir. Kamu Yararı kavramı, bu noktada kamu hizmetine dayanır. Vatandaşların Devlete karşı yükümlülükleri olduğu gibi Devletin de vatandaşlarına kamu hizmetlerini eksiksiz götürmesi görevi bulunmaktadır. Sosyal devlette mülkiyet hakkı korunması gereken, saygı gösterilmesi gereken bir haktır. 1961 Anayasasında mülkiyet “sosyal haklar” bölümünde yer almış ve bu hakkın kullanımına getirilen sınırlamalarla mülkiyete sosyal fonksiyon niteliği verilmiştir. Devletin kamu özel, kamu hizmet ve kamu orta mallarının da sosyal birer fonksiyonları vardır. KİT’lerin özelleştirilmesi ya da satışı ile, bunların yer aldıkları kamu malları da sosyal fonksiyonlarını yitirmekte dirler. Özelleştirme kararı, siyasi iradenin Anayasamızda yer alan Sosyal Devlet hükmünü de ihlal ettiği ve artık tanımadığını, bununla birlikte sosyal yükümlülüklerinden ve kimliğinden vazgeçme kararlılığında olduğunu gösterir. Çünkü Sosyal Devlet, Devletin ekonomik hayata müdahalesinin müesseseleştiği ve ekonomik sorumluluğun Devlet ile özel kişiler arasında bölündüğü Devlet düzenidir. Sosyal Devlet ekonomik yönden müdahaleler Devletidir. Özelleştirme uygulamaları ile, Temel üretim ve iletişim araçları üzerinde söz sahibi olamayan ve elindeki taşınmazları ve üretim araçlarını hızla elden çıkaran bir Devlet, gerektiği durumlarda sosyal ve ekonomik alanlarda müdahaleyi, özellikle yerel mekanlarda nasıl gerçekleştirebilecektir? 19. yüzyıldan bu yana kapitalizmin gelişmesiyle, birey ekonomik bir birim olmaktan çıkmıştır. Bireyin yerine büyük işletmeler, karteller, tröstler, bankalar, sendikalar geçmiştir. Buna paralel olarak, liberal ekonominin temel direği olan serbest rekabet ilkesi işlemez olmuş, tekeller ortamına geçilmiştir. Bu gelişme sonuçta tüketicinin yani toplumun zararına olmuştur, serbest rekabet kuralı işlemediği için, tüketicinin çıkarlarının kendiliğinden korunması mümkün olmamıştır. Sosyal alanda özellikle emekçilerin başlattıkları mücadeleler, siyasal haklardan yararlanma olanaklarının genişlemesi vb. nedenlerle, Devletin ekonomiye müdahale etmesi sonucunda doğmuştur. Modern Sosyal Devlet, toplumun sosyal gereksinimlerini kamu hizmeti ile karşılar. Bu nedenle kamu hizmetlerinin gereği,

sosyal yarar-kamu yararı gereğidir. Devletin üstlendiği hizmetler arttıkça, Devletin ulusal üretime katkısı da artar. Ancak kamu hizmetlerinin karşılanması da yeterli değildir, bununla birlikte ekonomik gelişmenin gerçekleşmesi zorunludur. Bunun için, Devletin sosyal amaçla ekonomik hayata müdahalesinin düzenli, uyumlu, dengeli biçimde, geleceğe yönelik yapılması gerekir. Bu nedenle bir plan dahilinde hareket etmek gerekir. Sosyal Devletin ekonomik hayata müdahalesi bir plan dahilinde gerçekleşir ve ülkenin sosyal-ekonomik sorunları bir plan dahilinde düzenlenir. Bu nedenle Sosyal Devlet anlayışında **"plan"**ın öncelikli amacı, Devletin sosyal amaca yönelik ekonomik müdahalelerin düzenlenmesidir. 1982 Anayasasının Ekonomik Hükümler adındaki bölümünün ilk maddesinin yani 166. maddenin kenar başlığı **"Planlama"** dır. Buna göre Devlet; ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı planlayacaktır; ülke kaynaklarının döküm ve değerlendirmesini yaparak, verimli şekilde kullanılmasını planlayacaktır. Planla izlenecek hedefler ise şöyle belirlenmiştir: Plan, milli tasarrufu ve üretimi artırıcı, fiyatlarda istikrar ve dış ödemelerde dengeyi sağlayıcı, yatırım ve istihdam geliştirici tedbirler içerecektir; planda yatırımlarda, toplum yararları ve gerekleri gözetilecektir; planda kaynakların verimli şekilde kullanılması hedef alınacaktır. Sosyal Devlette plan, ekonomik istikrar, ekonomik kalkınma ve sosyal gelişme için zorunlu görülür. Ülkemizde Cumhuriyet Döneminin ilk aşamalarında, liberal ekonominin o günkü durumu gereği, Devletin ulusal sanayii var etmek ve dış rekabete hazırlamak için, "sermayenin-yatırımcıların mali himaye altına alınması" hedefi benimsenmiştir. Daha sonra yukarıda açıklanan şekilde bu anlayış değişim geçirmiş olsa da, bugün de Devlet ve sanayi, banka vb. sektörler arası himaye ilişkisi varlığını sürdürmektedir. Ancak Cumhuriyetin ilk dönemlerinde, Anayasal bir düzenleme olmamakla birlikte Devlet, 1930'larda kurulan Kamu İktisadi Teşebbüsleri eli ile ekonomik kalkınmayı kamu sektörünü kullanarak, kurarak gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. İşte bu Cumhuriyet-kuruluş mirası, bugünün özelleştirme politikaları ile yer değiştirmiş bulunmaktadır. Sosyal Devlet anlayışı içinde Devletin ekonomik hayata müdahaleleri, Kamu İktisadi Teşekküllerini kurmak ve işletmek biçiminde gerçekleşmiştir. Bu dönemde yapılan devletleştirmeler, kamulaştırmalar, vb. önlemler bunun göstergesidir. Günümüzde, liberal devletin ikinci yarısının bir özelliği olarak ortaya çıkan ve Modern Devlet yaklaşımının bir ürünü olan "planlı kalkınma", 1970 yıllarının sonunda yerini neo liberal yaklaşımlara ve Postmodern Devlet anlayışına ve "planın ret edilmesine-gereksiz" görülmesine bırakmıştır. 1982 Anayasası işte bu akımların ülkemizde hız ve güç kazandığı bir dönemde hazırlanmıştır. Buna rağmen hükümleri arasında planlamaya yer vermekte, planlı kalkınma-planlı ekonomi-planlı yatırımlar konusunun altını çizmektedir. Burada sorulması gereken soru şudur: Planlı kalkınmanın terk edildiği bir ülkede, ülke kaynaklarının elden çıkarıldığı da düşünülürse, Devlet, olası sosyal, ekonomik, siyasi, savaş vb. olağan dışı kriz ortamlarında gerekli müdahaleleri nasıl gerçekleştirebilecek, gereken önlemleri hangi araçlarını kullanarak alacaktır. İşsizlikle ve işsizlikten kaynaklanan sağlık, beslenme, eğitim ve psiko-sosyal sorunlar ile nasıl mücadele edebilecektir? Başlangıçta da belirtildiği gibi, Neo-liberalizmin iki önemli özelliği vardır: "Birinci özelliği, piyasa ekonomisi tercihidir. Bu yaklaşım savsözü, "bırakın, ekonomiye müdahale etmeyin; piyasa sorunlarımızı çözer" şeklinde bir ideoloji üzerinde yükselir. Bu vurgunun nedeni, 1945-1975 arası dönemde, çok çeşitli nedenlerle, piyasanın işleyişine Devletler tarafından tahditler, sınırlamalar getirilmiştir. Bunun nedenleri, toplumsal güçler dengesi, çevreyi korumak, istihdamı korumak, ulusal ekonominin kalkınma gereksinimlerini karşılamak vb. ile çeşitlenir. Piyasaya, regülasyon denilen bir düzenleme getirilmiştir."⁷ Keynesçi ekonomi politikaları bu dönemde uygulanmıştır. Neo-liberalizmin yükselişi ile bütün bu kısıtlamaların ve regülasyonun (düzenlemenin) kaldırılarak, her dengenin piyasaya bırakılması hedeflenmektedir. Kapitalizm bir ekonomik ve sosyal krizler sistemidir. Tekelci sermaye, karını maksimize etmesinin önündeki engelleri kaldırarak, yani yatırımlarını büyük bir krizin çıkmasını engelleyecek ve sistemi uzun yıllar ayakta tutacak şekilde benimsediği "yatırımların sosyalizasyonu" kuramını terk etmek suretiyle, 1970'li yıllardan başlayarak içine girdiği krizlerden kurtulmayı beklemektedir. Bunun anlamı, ekonomik faaliyetler içinde, çevrenin vb. unsurların dikkate alınmaması, sosyal alandaki belirli harcamaları kısmak, ulusal üretim ve kalkınma, planlama modelinin getirdiği kayıtlamalardan ve sınırlamalardan kurtulmak demektir. İşte yerelleşme ve yönetim kavramlarının dayanağı da burada yatmaktadır. "Neo-liberalizmin ikinci özelliği, küreselleşmedir. Dünyada teknolojik, iletişim ve bilişim alanında yaşanmakta olan gelişmeler, çok uzak mesafeler arasında üretim ve ticareti kolaylaştırmaktadır. Buna neo liberalizmin piyasa ekonomisi yaklaşımı da eklenince, dünya çapında bir bütünleşme, dünya ekonomisinde iç içe geçme durumunun ortaya çıkması doğaldır. Finansal bütünleşme iki faktörün bir araya gelmesi ile doğmuştur. Birinci faktör, para transferini olanaklı kılan bilgisayar teknolojisi. İkinci faktör ise, Devletlerin ekonomik Liberalizasyonunun buna olanak tanınmasıdır."⁸ Örneğin Türkiye'de 1989 tarihinde konvertibiliteye geçilmiş ve benzeri uygun düzenlemeler yapılmıştır. Aslında hedeflenen, Ulus Devlet modelinin terk edilerek, Şirket Devlet modeline geçmek ve Devlet Organlarını, halkını değil uluslar arası sermaye ve yandaşlarını kollayan bir bekçi durumuna indirgemektir. Unutulmaması gereken gerçek şudur: Şirketlerin vatandaşları yoktur, iş görenleri vardır ve bu iş görenlerin temel-kişisel-sosyal hak ve özgürlüklerinin, şirket çıkarlarının yanında, hiçbir değeri yoktur, hukuki hiçbir güvenceleri yoktur. Finansal bütünleşmenin yanında, uluslar arası üretim açısından yatırımların artması, çok uluslu şirketlerin çeşitli ülkelerde şirketler kurup, üretim amaçlı yatırım yapmaları⁹ yani yabancı sermayenin varlığı da küreselleşme için önemlidir. "Dünya ekonomisinde üretim, ticaret ve para akımları açısından ciddi bir bütünleşme yaşanmaktadır"¹⁰ Bunun gerektirdiği sonuç şudur: Ulus Devletlerin, ulusal planlama, ulusal kalkınma ve ulusal ekonominin, hatta ulusal kültürün ortadan kalkması. Beklenen bu sonucun karşıtı unsurlara karşı kullandığı slogan ise "alternatif yok" tur. 1982 Anayasasında yer almakla birlikte, "planlama" konusu, ülkemizde, küreselleşmeyi ve yeni liberalizm

anlayışını savunan gruplarca dışlanmakta, "serbest planlama", "piyasa için, hızlı ve kısa vadeli, sınırlı etkili ve bağlantısız planlama" anlayışı gelişmektedir. Bu nedenle tekrar vurgulanacak olursa, günümüzde, piyasa koşulları içinde şekillenen siyasal, ekonomik ve kültürel yapı üzerinde hukuksal anlamda ciddi gelişmeler yaşanmaktadır. Bu çelişkiler, ülke kaynaklarının ve üretici değerlerinin üzerinde kamu hizmetinin sınırları ve kamu yararı kavramının değerlendirilmesi açısından ciddi sorunlar doğurmaktadır; bunun yanında "kamu yararını takdir yetkisi" siyasi iradeye ait olduğundan ve sorgulanamaz olduğundan, bu kararlar; karar vericileri olan kamu tüzel kişiliği temsilcilerinin siyasi ve ekonomik tercihleri doğrultusunda şekillenmektedirler. Yargının ve Yetkili kılınmış Kurulların bu konulardaki müdahaleleri ise, hukuka aykırılık teşkil etmektedir. Sosyal Devlet anlayışını, neo liberalizm ortadan kaldırmaktadır. Bu durum bireylerin ve alt grupların atomizasyonuna yol açmaktadır. Neo liberalizmin "esneklik, esnekleşme"¹¹ modeli, sınıfların alt gruplara ayrışmasına neden olmaktadır. Modern Devlet, sınıflar arası farklılığı korurken, Neo-liberal devlet, toplumu bireylere bölmektedir. Bu nedenle toplumun, Yasama ve Yürütme Organlarıncaya alınan kararları denetlemesi yolu olan "katılım" ve "oy kullanma" , çıkarları aynı yönde olan ve baskın-hakim grupların etkisi altında bulunan alt grupların katılımına dönüşmektedir. Bunun sonucunda hepimize ait olan, hepimizin ortak malı ve değeri olan ülke kaynaklarımızın üzerinde toplumsal denetim mekanizması da hızla iflas etmekte, sağlıklı işlememekte, belli çıkar gruplarına hizmet verir hale dönüşmektedir.

B- KAMU İKTİSADİ TEŞEKKÜLLERİNİN ÖZELLEŞTİRİLMESİNİN ANAYASA HUKUKU DÜZLEMİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

"Türkiye Cumhuriyetinin Nitelikleri" kenar başlığı, Türk Hukukuna 1961 Anayasasının 2'inci maddesi ile girmiştir. Buna göre; Türkiye Cumhuriyeti, Demokratik, Laik, Sosyal bir Hukuk Devletidir. 1982 Anayasasının 2'inci maddesinde bu tanım aynen korunmuş olup, ayrıca Anayasanın, 4'üncü maddesi ile bu niteliklerin değiştirilemeyeceği ve değiştirilmesinin teklif edilemeyeceği de kayda bağlanmıştır. 1982 Anayasasının 2'inci maddesinde, "Sosyal Devlet" olmak, Devletin nitelikleri arasında sayılır. "Sosyal Devlet, liberal devletin kendi yapısı içinde XX nci yüzyılın ikinci yarısından sonra yani İkinci Dünya savaşından sonra gerçekleştirdiği bir aşamadır."¹² Kökleri ise 19. yüzyıla dayanır. 1848 devrimleri ilk sosyal hukuk ve sosyal haklar anlayışına yol açmıştır. Sosyal devlet, önceki yüzyılların liberal devlet anlayışından ayrılır. Liberal devlet anlayışında devletin ekonomik ve sosyal hayata müdahalesi çok istisnaidir. Devletin görevleri iç ve dış güvenlik, adalet dağıtımı gibi sınırlı alanlara ilişkindir. Bu yüzden "jandarma devlet" ya da "bekçi devlet" diye de anılır. Burada devlet egemen sınıf yararına bir pasif tutum içindedir.¹³ Özelleştirme kararları ve uygulamaları, Anayasada yer alan "Sosyal Devlet" ilkesinin, siyasi iradeler tarafından terk edildiğinin ve "Bekçi Devlet" modeline geri dönülmek istendiğinin; yani Cumhuriyetin ve Anadolu Devriminin tüm mirasının ret edilerek, Osmanlı'nın Tanzimat-Meşrutiyetler Döneminin yeniden yaşatılmaya karar verildiğinin göstergesidir. Sosyal devlet kavramı incelendiğinde bu belirlemenin doğruluğu ortaya çıkmaktadır. Sosyal Devlet, gerek siyasal, gerek ekonomik yapısı, gerek hak ve özgürlükler anlayışı ile liberal devletin temel yapısını ve kurumlarını korumaktadır. Ancak gelişen ve gelişen sosyal ve ekonomik koşulların liberal devletin kurullarında ve kurumlarında yapılması zorunlu kıldığı değişiklikleri yapmaktadır. Sosyal devlet, liberal devletin siyasal iktidar temelinde bir değişiklik yapmaz. Siyasal temsil sistemi ve iktidarın (egemenliğin) tüm ulusa ait olduğu ilkesi, varlığını korur. Sosyal devlet, liberal devletin hak ve özgürlük sistemini sosyal, ekonomik haklar ve ödevler ile tamamlar. Bu hakların kullanılabilir olması için, Devlete **ödevler ve görevler** yükler.¹⁴ Sosyal Devlet anlayışı içinde "batılı devlet modeli de; toplumcu, aktif, müdahaleci ve koruyucu işlevler kazanmaya başlamıştır. Klasik haklara sosyal haklar eklenmiş, klasik adalet anlayışı sosyal adalet anlayışına dönüşmeye başlamış; klasik yasa önünde eşitlik ilkesinin yetmezliği karşısında sosyal eşitlik arayışları uç vermiştir. Bu değişimlerin devlet katındaki yansıması liberal devlet anlayışından sosyal devlet kavramına geçiştir. Buna **koruyucu devlet** (Etat-Providence), sosyal refah devleti ya da refah devleti (Welfare State) de denir. "¹⁵Modern Anayasalarda yer alan sosyal haklar ve devlete yüklenen görevlere göz atılacak olursa; devletin tüm yurttaşlarının beden ve ruh sağlığı içinde ve insan onuruna yaraşır biçimde uygun ekonomik koşullar ve güvenceler altında yaşamalarını sağlamakla yükümlü kılındığı görülür. 1961 Anayasasında olduğu gibi 1982 Anayasasında da bu konuda hükümler getirildiği görülmektedir."¹⁶ Anayasanın Sosyal Devlet İlkesine paralel olarak 5. maddesinde Devletin temel amaç ve görevi "kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleri ile bağdaşmayacak sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmak" olarak belirlenmiştir. Ne var ki, Anayasa bu amaçlara hangi iktisadi politikalarla ulaşılacağını göstermemiştir. Anayasamızın 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyetinin niteliği olarak Sosyal Devlet ilkesinin benimsendiği yukarıda belirtilmişti. "Keza, bu ilkeye paralel olarak 5. maddesinde Devletin temel amaç ve görevini "kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleri ile bağdaşmayacak sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmak" olarak belirlenmiştir. Ne var ki, Anayasamız bu amaçlara hangi iktisadi politikalarla ulaşılacağını göstermemiştir. Anayasamız Sosyal Devlet anlayışını benimsemekle birlikte, belirli bir ekonomik doktrini benimsemiş değildir. Anayasamız liberal ekonomi politikalarına da, devletçi ekonomi politikalarına da açıktır; ekonomik modeller konusunda yansızdır. Buna "Anayasanın ekonomik politika modelleri karşısındaki nispî tarafsızlığı" görüşü denilebilir.

Bu şu anlama gelir ki, siyasal iktidarlar, ekonomik politikayı kendi siyasal tercihlerine göre belirleyebilirler. Anayasa Mahkemesi ilk kez 29.06.1965 tarih ve E.1963/173; K.1965/40 sayılı Kararında ekonomik yansızlık görüşünü şöyle açıklamıştır: "Sosyal haklar, iktisadi bir doktrinin değil, her şeyden önce hümanizmin ve insanlığın adalet duygusunun ürünüdürler. Fert haysiyetine saygının ve ferdi kutsal bir varlık olarak kabul etmenin mantığı ve hatta kaçınılmaz sonucudur. Anayasada herhangi bir doktrine yer verilmemiştir. Buna göre devletçilik de uygulanabilir, liberalizm de uygulanabilir". Anayasa Mahkemesi yansızlık görüşünü 1982 Anayasası döneminde de sürdürmüştür. 18.02.1985 tarih ve E.1984/9; K.1985/4 sayılı Kararında Anayasa Mahkemesi şöyle demiştir: "Çok partili demokratik rejimi benimseyen Anayasamızda, Anayasa ilkelerine ters düşmemek koşuluyla, iktidarların ekonomi alanında "müdahaleci" veya "liberal" bir politika izlemelerine bir engel bulunmamaktadır." Bunun dışında Anayasamız, 65'inci maddesinde; "Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, ekonomik istikrarın korunmasını gözeterek, mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir" diyerek, 5'inci maddede belirtilen temel amaçlara ne miktarda ulaşılacağına takdirini hükümete ve parlamento çoğunluğuna bırakmıştır. Anayasanın 65'inci maddesi, 5'inci maddesi karşısında özel hüküm niteliğindedir. Özel hüküm, genel hükümden önde gelir ilkesi uyarınca, çatışma halinde 5'inci madde değil, 65'inci madde uygulanır. O halde Sosyal Devlet ilkesinin etkililiği, siyasal iktidarların ekonomi politikası alanındaki tercihine bağlıdır. Aslında Sosyal Devletin amaçları, hukukî değil, iktisadi politikalarla gerçekleştirilebilir nitelikte olduğuna göre, liberal demokratik bir Anayasanın, iktisat bilimi alanında böylesine tartışmalı olan bir konuda tercihte bulunması olanaklı değildir. ¹⁷ Bu tartışmalarda, hukuk dışı gelişen (gecekondu) kentsel alanlarda, özellikle büyük şehirlerde yaşayan, yağma kültürüyle donatılmış, her tür sosyal güvenceden ve sağlam bir eğitim-öğrenimden yoksun bırakılarak, paryalaştırılmış halk kitlelerinin yönlendirici bir etkisi olamamaktadır. Bu nedenle TMMOB, Devletin ekonomi politikasını, bağımsız dış değişkenlere ve liberal akımlara göre değil, halkımızın çıkarlarına ve gereksinimlerine, uzun vadeli ulusal çıkarlarımıza göre oluşturabilecek siyasi iradenin, ülke yönetimine taşınması gerektiğini yitirilmeyen bir ısrarla vurgulamaktadır. Bu tercihin siyasal iktidarların kararlarına-takdirlerine bırakılması, Devletin temel bir ekonomi politikası olmadığını gösterir ki, bu durum; gerçekten parlamenter demokrasi ile mi yönetiliyoruz, yoksa 1920 lerin yarı parlamenter-Meclis hükümeti modeliyle mi, sorusunu akla getirir. Çünkü Küreselleşmenin dayattığı kararların alındığı dönemler incelendiğinde, Hükümetlerin siyasi kimliklerinin bu kararlar önünde ciddi bir engel yaratmadığı görülmektedir. "Kamuoyuna yapılan açıklamalar" ile "imzalanan belgeler + katılım gösterilen ve destek verilen toplantılar" arasında, hem söylem hem de uygulamalar açısından büyük çelişkiler bulunmaktadır. Burada artık sadece iktisadi tercihler söz konusu değildir. Parlamenter sistem içinde, sol, sağ veya merkezde yer alması fark etmeksizin, oy potansiyeli yüksek olan siyasal partilerin seçilmiş üyelerinden oluşan Yasama Organının, Anayasaya aykırı olarak; Devletin şeklini, Cumhuriyetin niteliklerini değiştirme yolunda kararlar aldıkları ve uyguladıkları görülmektedir. Planlama, geleceğe yönelik bir işlemdir. Planlama, "yerin koşullarına göre" yapılan bir işlemdir. "Yer"e, yani Devlet yapısına göre, hukuk sistemine göre, sosyal, siyasal ve ekonomik sistemine (tercihlerine) göre, coğrafi yapısına göre, ekolojik yapısına göre, vb. hükümetlerin tercihlerine göre Sosyal Devlet ve sosyal adalet yaklaşımını da etkileyecek biçimde, değişebilen ve sürekliliği olmayan bir iktisadi yapı içerisinde, kamu gücüne dayanarak aldıkları kararlar ve yaptığı işlemlerin bağlayıcı ekonomik üst normu, ancak belli ve kısa bir zaman dilimi için geçerli olacak şekilde var olabilir. Bu yapı, sosyal yapı ve siyasal yapıdaki değişimlere ve gelişimlere (bazen haklar konusunda geri adımlara) göre, Hukuk Devletinın açıklanmaya çalışılan kurallarını da çiğneyerek, ya da bunların ihlal edilmesini bazı sosyal gerek ve ekonomik koşullara dayanarak göz ardı ederek, toplumsal açıdan hukuk dışı bir meşruiyet kazanabilir. Ya da, bu iş ve işlemlerin hukuka uygunluğu, Parlamento çoğunluğu kararları ile Anayasa değişikliği yapmak gibi çeşitli yöntemler ile sağlanabilir ancak, toplum karşısında meşruiyet kazanamaya bilir. Planlama, artık geleceğe yönelik bir işlem değildir. Günün şartlarına ve IMF-Dünya Bankası-AB gibi kuruluşların beklentilerine göre, Cumhuriyetin kazanımlarını geriye doğru işleten; sosyolojik evrimi, geriye doğru işlemesi için zorlayan; vatandaşını Şirket kullarına dönüştürmeyi hedefleyen; var olan duruma hukuk ve bilim karşısında sözde mantıklı açıklamalar getirmeye çalışan, program tutanaklarıdır. Ülkenin geleceğinden, KİT'ler de olduğu gibi, kolayca vazgeçilmiştir. Sonuç olarak KİT'lerin özelleştirilmelerinin dayandığı bir ekonomi planı, üretim planı, kaynak planı, işgücü planı, enerji planı, verimlilik planı dahi ortada yoktur. İşin ilginç tarafı, KİT'lerin kapatılması ya da satılması için üretilen bahaneler tam da bu yöndeki sözde eksikliklere dayandırılmaktadır. Böyle bir yapı içerisinde, normlar hiyerarşisine uygun olarak tüm dengelim yöntemiyle şekillenen "kapsamlı ve uzun erimli", bütüncül bir planlamanın başarılı olması beklenemez. Nitekim, bu tür planlama yaklaşımını neredeyse planlama kurumunun resmi ideolojisi haline getirilmiş olan varoluş ve işleyiş sürecini de, hukuk içinde bu kapsamda şekillendiren ülkemizde, hukuk dışı uygulamalar, kamu mallarının ve işletmelerinin bir rant aracı olarak görülmesi ve dağıtılması- paylaşılması, iş görenlerin çalışma haklarının hukuk dışı müdahalelere maruz kalması, serbest-siyasi Pazar ilişkileri, hukuk dışı yerleşim, kullanım, yararlanma, yapılanma ve kentleşmenin bu derece yaygın bir sorun haline gelmesi, bu başarısızlığın göstergesidir. Sosyal Devletin bu ülke kaynaklarını koruma ve geliştirmeyi hedefleyen planlama eylemini destekleyecek ve gerçekleştirecek araçları tanımlamada olduğu kadar, sebepleri tanımlamakta da yetersiz kaldığı görülmektedir. Siyasi irade, planlama yerine uluslararası sermayenin dayattığı uyum programlarını desteklemekte ve bu doğrultuda, Yasama Organınca alınan her kararla, Yürütme ve Yargı Organlarının iş ve işlemleriyle, zaten pek çok eksikliği bulunan Sosyal Devletin yapısını deforme etmekte, araçlarını ortadan kaldırmaktadır. Siyasi iradenin anladığı ve benimsediği bugünkü Neoliberal-Şirketleşmiş Sosyal

Devlet, kapitalist devlettir ve bu Devlet biçiminin sınıflı toplum düzenini koruması ve sosyal adaletsizliklere göz yumması, üretim araçlarına (mülkiyete), sermayeye sahip olan sınıfın lehine güçlü, yoksul ve mülksüzleştirilen sınıfa karşı pasif bir tutum sergilemesi doğası gereğidir. Bu nedenle Kapitalist-Sosyal Devlet anlayışı içinde sosyal hakların (somut özgürlükler) gerçek anlamda var olması beklenemez. Zamanla mülksüzler, emekçiler, güçlü ve yaygın tüketim sınıfını oluşturmuşlardır ve bu sınıfa verilen sosyal destek, sermaye için bir "pazar"ı ayakta tutmaya yöneliktir. Şirketleştirilmiş Sosyal Devletin "sosyallik" anlayışı bu nedenle iki yüzlüdür. Toprak, bir yandan yeniden üretim ya da istihraç için yararlanılan yerdir, bir yandan da tüm üretimin ve tüm insan faaliyetlerinin ögesi olan yerdir. Ve Şirketleştirilmiş Sosyal Devlet anlayışında, topraktaki mülkiyet, her iki anlamda da haracını ister. Toprak rantı ve tekel fiyatları böylece sürekli birbirlerini etkileyerek oluşur ve artarlar. Ancak Şirketlere bu haraç da yeterli gelmez; ülkenin üretim dinamolarını, kamusal üretim araçlarını ve kamusal toprağı da ele geçirmek isterler. Şirketleştirilmiş Sosyal Devletin yarattığı tüketim toplumunun, "kendini" yeniden üretebilir hale gelmesi sonucunda, bu Devlet anlayışı ortadan kalkacaktır. TMMOB, bu değişim sürecinde, kurumsal kültüründen gelen değerlerin savunucusu olarak, üretenin ve yaratanın yanında yer almaktadır. "Sosyal adalet ve sosyal güvenliği sağlamak ve herkes için insan haysiyetine yaraşır asgari bir hayat düzeyini gerçekleştirmekle yükümlü Devlet" olarak tanımlanabilecek olan "Sosyal Devlet"i gerçekleştirmeye yönelik araçlar ve hukukî önlemleri iki grupta toplamak olanaklıdır. Birinci grup, Sosyal Haklardan oluşur. Bunlar: Çalışma hakkı(md.49), adil ücret hakkı (md.55), sosyal güvenlik hakkı (md.60,61), konut hakkı(md.57), sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı- sağlık hakkı(md.56), eğitim hakkı (md.42) ve hürriyetlerinden oluşur. KİT'lerin özelleştirilmesinin Anayasamızın 49. 55. 60 ve 61'inci maddeleri ile nasıl bir uyum gösterdiği anlaşılır değildir. Özelleştirme yolu ile, siyasi irade, Vatandaşların sosyal haklarını tanımadığını da açıkça ortaya koymaktadır. Sosyal hakların gerçekleşmesi için Devletin bunları tanımış olması yeterli değildir. Devletin bu yönde olumlu edimde bulunması da gereklidir. Örneğin Devletin, okul, hastane, konut, plan yapması gerekir ki bu haklar gerçekleşsinsin. İşte bu hakların salt Anayasada yer almaları, kişilere dava yolu ile talep edebilecekleri sübjektif kamu hakları vermez. Bu tür dava ve talep hakları, ancak Yasama Organının o alandaki kanuni düzenlemesinden doğabilir. Bu açıdan bu tür sosyal hakları tanıyan Anayasa hükümleri, doğrudan doğruya uygulanabilir hukuk kuralları değil, Yasama Organına siyasal nitelikte direktifler veren veya yol gösteren "program hükümler" niteliğindedir. Görülen o ki Anayasamızın program hükümleri yerine, IMF ve Dünya Bankasının dayattığı, küreselleşme programının hükümlerine uyulmaktadır. Özelleştirme düşüncesinin temelinde, kamunun temel gereksinimlerinin karşılanması görevinin, özel sermayeye terk edilmesi anlayışı yatmaktadır. Anayasanın "sosyal ve ekonomik hakların sınırı" başlıklı 65'inci maddesinde "Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, ekonomik istikrarın korunmasını gözeterek, mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir" hükmü yer alır. " Ekonomik istikrarın korunması" ve "mali kaynaklarının yeterliliği" ise, tamamıyla siyasal iktidarın takdirinde olan hususlardır. Ve bu takdir gücünü hangi amaçlarla, ne şekilde ve kimden yana kullandıkları ortadadır. İkinci Grup, "gelir ve servet farklılıklarının azaltılmasına yönelik tedbirler"den oluşmaktadır. Bunlar: Vergi adaleti (md.73), kamulaştırma (md. 46), toprak reformu (md.44) ve devletleştirme (md.47) konusundaki hükümlerden oluşur. Anayasanın "**kamulaştırma**" kenar başlıklı 46'ıncı maddesine göre; "Devlet ve kamu tüzel kişileri; kamu yararının gerektirdiği hallerde, karşılıklarını peşin ödemek şartıyla, özel mülkiyette bulunan taşınmaz malların tamamını veya bir kısmını, kanunla gösterilen esas ve usullere göre kamulaştırmaya ve bunlar üzerinde idari irtifaklar kurmaya yetkilidir." Kamulaştırma, normalde Sosyal Devletle ilgisi olmayan bir kurumdur. Ancak, kamulaştırma sosyal amaçlarla da yapılabilir. İşte bu tür sosyal amaçlı kamulaştırmalar, Sosyal Devleti gerçekleştirmeye yönelik bir tedbir olarak düşünülür. Anayasamızın 46'ıncı maddesinin üçüncü fıkrasında sosyal amaçlı, kamu hizmetlerini yerine getirmeye yönelik kamulaştırmalar yapılabileceği öngörülmüştür. Özelleştirme ile yapılan nedir? Birincisi; Bir kısım vatandaşın Anayasal hakkı olan ve Devlet güvencesinde bulunan mülkiyet hakları, önce Kamu İktisadi Teşekkülleri kurulmak üzere, kamu hizmeti gereği ve kamu yararına dayanılarak kamulaştırılmıştır. Sonra, kamu malı durumuna gelen işte bu mülkiyetler, üzerlerinde yer alan işletmeler ile birlikte, başka özel şahıslara satılmaktadır. Vatandaşlarının temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alan bir yönetim yapısı içerisinde bu şekilde bir uygulamanın, Kamu hukuku alanında yeri yoktur. İkincisi ise, zaten kamu hizmeti malı olan, yani üzerinde her Türk vatandaşının hakkı bulunan bir alan ve bu alan üzerinde yapılmış olan Kamu İktisadi Teşekkülü, özel şahıslara satılmaktadır. İdare Hukukunun, bilinen ve Hukuk ilkeleri çerçevesinde kabul edilen hiçbir ilkesine sığmayacak bir durum yaratılmaktadır. Anayasanın "**Devletleştirme**" kenar başlıklı 47'inci maddesine göre "kamu hizmeti niteliği taşıyan özel teşebbüsler, kamu yararının zorunlu kıldığı hallerde devletleştirilebilir" Devletleştirmenin ancak özel teşebbüsün kamu hizmeti niteliği taşıması ve kamu yararının zorunluluğu halinde yapılması, bu işlemlerin sosyal amaçlı olduğunu ortaya koyar. Ancak bu madde, 13.08.1999 tarihinde 4446 sayılı Kanunla değişikliğe uğramış, KİT'lerin ve diğer kamu tüzel kişilerinin mülkiyetinde bulunan işletme ve varlıkların özelleştirilmesi kabul edilmiştir. Özelleştirme, 4046 sayılı Kanunla ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiş ve buna yönelik örgütler ve fonlar oluşturulmuştur. Bugün, bizim gibi az gelişmiş ülkelerin sermaye birikimi yoktur ve bu konuda büyük bir gereksinim içindedirler. Bu tür ülkelerde var olan sermaye de, büyük ölçüde üretime dönük ağır ve temel sanayi yatırımları yerine, kısa dönemde daha çok kazanç getiren "spekülatif yatırım"lara gitmektedir. Ülkenin gereksinim duyduğu temel sanayiler ise, kamunun aracılığı ile kurulmakta ve işletilmektedir.

C-GÜNÜMÜZDE ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARI

Özelleştirme konusunda kamuoyu, yaygın ve yoğun propaganda aracılığı ile yönlendirilmeye çalışılmaktadır. Oysa, özelleştirme propagandasının çarpıttığı ve gizlediği pek çok gerçek vardır: KİT'lerin her zaman özel işletmelerden daha düşük verimliliğe sahip olduğu, kesin olarak ne Türkiye'de, ne de uluslararası düzeyde kanıtlanamamıştır. KİT'ler ile özel işletmeleri karşılaştırmak olanaklı değildir. KİT'lerin Devletin iktisat politikalarının ve kalkınma planlarının uygulanmasında etkin bir araç olduklarını, bu nedenle geniş planda, kimi ana işlevleri üstlendiklerini gözardı ederek yapılan karşılaştırmaların da bir değeri yoktur. Finansal karlılık ve verimlilik, bilimsel olarak özdeş değildir. KİT'ler, kendi bütünlükleri kapsamında incelenmelidir. Bu bütünsel yapı içerisinde bazılarının kazanç sağlaması, bazılarının ise sosyal ve ekonomik nedenler ile ya da sunulan kamu hizmetinin nitelikleri nedeniyle zarar etmesi olanaklıdır. Dikkat edilmesi gereken, KİT düzeninin kendi içinde dengeye ulaşması ve işlevlerini yerine getirmesidir. KİT'lerin, açıkları ile yaptıkları yatırım tutarlarının birbirine denk olması dikkate alınması gereken bir veridir. KİT'lerin karlılığı ile, kar maksimizasyonu birbirine karıştırılmaması gereken konulardır. 1980'li yılların başında, DPT'nin hazırladığı 5 yıllık Kalkınma Planının rafa kaldırılıp, yerine ABD de hazırlanan ve Türkçe'ye çevrilen "istikrar ve yapısal uyum" politikalarının uygulamaya sokulması ardından, KİT'ler, ciddi bir finansal dengesizlikle ve üretim planında verimlilik sorunlarıyla karşılaşmıştır. Oysa bu tarihe kadar, KİT'lerin özel işletmelere göre, özellikle imalat sektöründe daha yüksek verimliliğe sahip olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak, özerk olmayan bu işletmelerin sürekli siyasi müdahaleler ile karşılaşmaları, borçlanmalar nedeniyle uğradıkları kambiyo zararları ve politik atamalar nedeniyle yaşadıkları yönetim sorunları, KİT'leri bugünlere getirmiştir. Özelleştirmenin verimliliğinin, ekonomik performansı arttıracığı kesinlikle kanıtlanamamıştır. Büyük sermaye, dolaylı olarak elde etmiş olduğu kazanımları terk ederek, doğrudan ve tümüyle kaynaklara el koymayı amaçlamakta, kazanç olgusu karşısında tüm engellerin ortadan kaldırılmasını istemektedir. Bu doğrultuda, "kamu yararı", "sosyal amaç", "sosyal kamu hizmeti" ve "sosyal haklar" gibi kavramlar ve Anayasa hükümleri bir kenara bırakılmaktadır. Bunun adı; küreselleşmedir. Özelleştirme ile KİT'lerde güçlü olan sendikalar yıpratılmaya çalışılmakta, sendikal güç kırılarak sendikaların ortadan kaldırılması öngörülmektedir. Özelleştirme ile KİT'lerde çalışan işçi, mühendis, mimar ve şehir plancılar, bir meta gibi el değiştirilmekte, meslek ilkelerine ve ahlakına ters düşecek uygulamaların ortağı haline getirilmektedirler. Sanayileşmiş ülkeler açısından özelleştirme, oturmuş piyasa ilişkilerine canlılık kazandırma, sosyal kümeleri daha etkili olarak ekonomik yaşama katma ve bireyleri ekonomik faktörler haline getirme gibi, yeni teknoloji ve üretim yapılarına geçme noktasında bir tür yapısal değişme anlamı taşımaktadır. Bu nedenle özelleştirme uygulamaları, yönetim kavramı ile birlikte organize edilmektedir ve sistem, bu değişimi ölçülü kılacak kaynak ve olanaklara sahiptir. Oysa, az gelişmiş olan ülkelerde, bu ölçülülük, kamu sektörü aracılığı ile sağlanmak istenmektedir. KİT'ler az gelişmiş ülkelerde iyi işlemeyen piyasa mekanizmalarına işlerlik kazandırarak, piyasayı yeniden inşa etmeyi sağlayan bir araçtır. Yani ülkemizde, KİT'ler olmadan piyasa ekonomisinin koşullarını oluşturmak olanaksızdır. Çünkü zayıf olan sektör, gelişmek için hiçbir kural tanımamakta, kamunun müdahalesi ve denetimi sayesinde piyasa dengelenebilmektedir. Bugün tek başına-tek güç olarak kalan kapitalist düzen içinde, hangi mallar, ne miktarda ve kimler için üretilecek sorusuna; "merkezi planlama" değil, "fiyat-piyasa mekanizması" karar vermektedir. Bu mekanizmanın iyi işlemesi, yoğun ve yaygın bir rekabeti gerektirmektedir. Herhangi bir ekonomik kuruluşun rasyonelleşme şansı ya da gücü, öncelikle piyasa mekanizmasının işlerliğine bağlıdır. Yani, piyasa mekanizması gelişmemiş üreticilerin, tüketicilerin, çalışanların arasında örgütlü kurumsal ilişkilerin kurulmadığı, dolayısı ile çeşitli toplumsal sınıflar arasında sosyal ve ekonomik dengenin bulunmadığı bir toplumda, ekonomik kuruluşun rasyonelasyonu sonucunda karlılık ve verimliliğin sağlanamadığı kanıtlanmıştır. Türkiye ekonomisinde egemen olan "emirkumanda" düzeneğidir, serbest piyasa değildir. Bu nedenle Devlet Tekelleri olan KİT'ler ve özel tekeller, istedikleri gibi hareket edebilmektedirler. Bu durumda, piyasa mekanizması arasında ekonomik ve toplumsal güç dengeleri kurulmadan, anti-tekelci önlemler ve uygulamalar olmadan, KİT'leri özelleştirmek, bunların yeniden özel tekelleşmeye dönüşmesine yol açacaktır. Aynı zamanda serbest piyasa mekanizmasına geçmeyi de tümüyle ortadan kaldıracaktır. Özelleştirme uygulamaları, kamuoyuna deklare edilen nedenler ve hedefler kapsamında başarısız olmuştur. KİT'lerin yönetim ve istihdam sorunlarına yönelik gerekli tedbirler alınır ve teknolojik yatırım desteği sağlarsa, karlı ve verimli olacakları bilimsel ve fiili olarak kanıtlanmıştır. Özelleştirme girişimleri, ülkemizde olduğu gibi, az gelişmiş olan pek çok ülkede yolsuzlukla birlikte anılmakta, toplumsal meşruiyet kazanmamaktadır. SEKA-Balıkesir İşletmesinin satışı konusundaki kamuoyuna mal olmuş bilgiler, mali belgeler ve özel şirket-hükümet arasındaki bilinen ilişkiler, bunun en açık göstergesidir. Özelleştirme kapsamında KİT'lerin satışları, bölgesel üretimi ortadan kaldıracak ve bölgesel işsizlik yaratacak boyutlara kadar ilerlemektedir. Örneğin, tarım işletmelerinin varlık satışı yolu ile özelleştirilmesi ve bu işletmelerin el değiştirdikten sonra tarımsal üretime yönelik değil, başka ticari ve sanayi üretim amaçları kapsamında kullanılması, bunun basit bir plan değişikliği ile yapılabiliyor olması, bu tür işletmelerin bulunduğu bölgelerdeki ziraat üreticilerinin iflası ve bölgesel tarım ekonomisinin sonunu hazırlamıştır. Özelleştirme, kurulmuş olan bir kamu hizmetinin bu niteliğini ortadan kaldırmak, kamu hizmeti etkinliğine son vermek demektir. Bu da Türk İdare Örgütünün yeniden biçimlenmesi anlamına gelir. 4046 sayılı Kanun, özelleştirmenin amacını; "ekonomide verimlilik artışı ve kamu giderlerinde azalma sağlamak" olarak tanımlamaktadır. Oysa özellikle sosyal kamu hizmetlerinin, özelleştirme amacıyla ortadan kaldırılmasına olanak yoktur. Anayasa, sosyal kamu hizmetlerini yerine getirmek ve Sosyal Devlet ilkesini gerçekleştirmek üzere, Devlete ödevler vermekte,

görevler yüklemektedir. Bu tür kamu hizmetlerinin gerçekleştirilebilmesi için, Devletin harcama yapması, kamu giderlerini azaltmak değil, arttırmak amacıyla hareket etmesi gerekmektedir. Bu nedenle KİT'lerin, önce bir kanunla iktisadi alanda ticari esaslara göre etkinlik göstermek üzere kurulmuş bir KİT olarak nitelendirilmesi, daha sonra da özelleştirilmesi hukuksal açıdan olanaklı değildir. Sosyal kamu hizmetlerini özelleştirmek, Anayasanın 2'inci ve 46'ıncı maddelerine aykırıdır. 1930'lu yıllarda, KİT'lerin kuruluşu, Genç Cumhuriyetin kalkınma hamlelerinden en önemlisini yapmak anlamını taşımaktaydı. KİT'lerin yer seçimi, bölgesel dengesizlikleri ortadan kaldıracak şekilde ve kentleşmeyi de bu anlamda desteklemek üzere yapılmıştır. Devletin bu dönem için planlama yaklaşımı; KİT'lerin yer aldığı bölgelerde ve demiryolu güzergahları çevresinde yer alan yerleşimleri, modern kentleşme esaslarına göre oluşturmak, yönlendirmek ve modern-kentsel yaşamı teşvik etmektir. Ülke ölçeğinde böylesine rasyonel bir yaklaşımla bölgelere dağılımı yapılan KİT'lerin, yerel ölçekteki yer seçim kararlarında, o dönemin sınırlı bilgileri ile hareket edilmek zorunda kalınmıştır. Yerel ölçekte planlamaya esas olarak "yerbilim, arkeoloji, diğer mühendislik dalları, vb." bilim dallarının sundukları verilerin, o dönemin teknolojisi ile içinde bulunduğu durum dikkate alınacak olursa, bu son derece doğal bir durumdur. Bunun yanında genç Cumhuriyetin, kıyı hukuk rejimini, kamu malları hukuk rejimini ve toprak-imar hukuku rejimini henüz oluşturma aşamasında olduğu da düşünülürse, KİT'lerin yer seçimlerine yönelik eleştiriler daha sağlıklı yapılabilir. Özelleştirilen, satılmak ve kullanim fonksiyonları değiştirilmek istenen, daha doğrusu, kamu hizmetine özgüleme kararları ortadan kaldırılmak istenen KİT'lerin, bir kısmının I. Numaralı Arkeolojik Sit Alanları üzerinde, bir kısmının kamu orta mallarından olan ve deniz kamu mallarının tamamlayıcı parçası sayılarak (mütememmim cüz), kamuya açık olmayan hiçbir kullanıma açılmayacak ve mülkiyeti devredilemeyecek olan alanlar üzerinde, bir kısmının 1'inci derece deprem bölgesi ve fay hatları üzerinde yer almakta olduğu bilinmektedir. KİT'lerin yer aldığı alanların, 1930'lu yılların planlama yaklaşımı sonucunda kentsel merkezler haline geldiği ve kentle bütünleştiği de bilinmektedir. Bu alanların kamu hizmeti veren kamu müesseseleri arsaları olmaktan çıkarılması durumunda: çağımızın teknolojik koşullarına uygun tüm araştırma ve değerlendirmeler yapılmak suretiyle ve planlama kurumu ile ilgili tüm araçlar ve hazırlık ilkeleri işletilmek suretiyle yeniden planlanması gerekir. Ancak yapılan uygulamalar böyle olmamaktadır. KİT'ler ile birlikte kıyı kamu malları, binlerce yıllık tarihi mirasımızda özelleştirilmektedir. Burada yapılan tek bir işlem olarak görülmekle birlikte aslında üç işlem uygulanmaktadır. Birincisi işletmelerin elden çıkarılması, ikincisi hazine mallarının elden çıkarılması, üçüncüsü ise Devletin hüküm ve tasarrufunda olan kamu mallarının elden çıkarılması. Bu üç işlemin de, Anayasa Mahkemesinin özelleştirme konusunda altını çizdiği; ülke bağımsızlığının korunması, özel tekeller yaratılmaması ve kamu yararına dayanılması ilkeleri düşünüldüğünde, hukuka uygunluğu bulunmamaktadır. Bu şekilde son derece değerli kentsel arsalar, şirketleştirilmektedir. Bu geniş arsalar sahip olanlar ise, yerel mekanda kentsel gelişme dinamlarına ve gücüne sahip unsurlar haline gelmektedir. KİT'leri özelleştirmek, aslında kentlerin geleceğini özelleştirmekte ve kentsel arsalar tekelleştirilmektedir.

D-KAMU İKTİSADİ TEŞEKKÜLLERİNİN KURULUŞU

1923'te başlayan ve 1930'a kadar süren dönem, "Devletçi-seçkinler (bürokrat-aydın)"ın, "geleneği-liberal" cepheye rağmen yaptıkları pek çok yeni atılım ve devrimleriyle doludur. "1923 tarihli İzmir İktisat Kongresinden çıkan sonuç; aşar vergisinin kaldırılması, yeni ve ağır olmayan vergiler, yol şebekesi, ticaret bankası, tekelciliğe karşı mücadele, kambiyo işlerinin millileştirilmesi, yerli sanayii koruyacak gümrük önlemleri, sanayinin teşviki, sendika ve grev mevzuatının düzenlenmesi, kabotaj hakkının elde edilmesi, ve benzerlerinden oluşur."¹⁸ Bu doğrultuda, 1927 tarihinde "Sanayii Teşvik Kanunu" çıkarılmıştır. "Bu Kanun, sanayiciler için çok önemli vergi bağışıklıkları, gümrük vergisi indirimleri, hükümet yardımları, pazarlama kolaylıkları ve yeni kurulacak işletmeler için arsa olanakları sağlamaktadır."¹⁹ Bu tarihten sonra iktisat politikalarında iki dönem- iki siyaset olgusuna rastlanır: Birincisi, "Özelci dönem-açık ekonomi koşullarında yeniden inşa dönemi"²⁰ ya da "Özendirme ve destekleme dönemi"²¹ (1923-1932), ikincisi ise "devletçilik" (1933- 1950). Özelci dönemde sanayi sermayesi birikimi ciddi bir yükseliş göstermemiş ve 1929 Dünya ekonomik bunalımını, dışa kapanma ve koruma aranımlarını doğurmuştur. Devletçilik, sadece dünya ekonomik bunalımının zorlamalarıyla değil, aynı zamanda hızlı ekonomik kalkınmayı başararak, milli kapitalizmi gerçekleştirmek için zorunlu bir model olarak benimsenmiştir. Bu ilke 1933 tarihinde CHP programına, 1937 tarihinde Anayasaya girmiştir. Esas işlevi, sanayi birikimi ve kapitalist gelişme için gerekli koşulları yaratmak, Devlet eliyle özel girişimci yaratmaktır. Bu dönemde, Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) kurulmuş, yabancı işletmeler devletleştirilmiş, Devletin denetimi artırılmış ve planlı ekonomi anlayışı benimsenmiştir. Cumhuriyet tarihinin ilk Kalkınma Planı (1934) uygulamaya konulmuştur. Sovyetler Birliğinden sonra, dünyada ilk kez Türkiye'de uygulanan Sanayi Kalkınma Planı, özel kesim üzerinde bir denetim öngörmemiştir. Bu dönemde, Kalkınma Planına dayanılarak özel girişime dayalı ulusal ekonominin temelleri atılmıştır. "Her ne kadar "devletçilik" olarak adlandırılmakta ise de, bu dönemde uygulanan ekonomi siyaseti kapitalizme dönük"²² olmuştur. Çünkü devletçilik modelinde tanımlanan Devlet, "Sosyal Devlet", yani liberalizmin ikinci yarısını yaşamakta olan Kapitalist Devlettir. 1930'larda, "devletçi" dönem içerisinde, Devletin merkezi bürokrasisi ve bu anlamdaki teknokratları, kentlerin gelişimine yön vermekte kendisini yetkili görmekte, "plana bağlı kalkınma ve kentleşme" anlayışı bir ilke olarak benimsenmekte, Devlet merkezli- Devlet destekli büyüme yaklaşımları ile paralel olarak, planlama anlayışı da, bir "modern çağ projesi" olarak yükseltilmektedir. Bu dönemde,

nasıl ki hukuksal anlamda çok hukukluluk düzeninden, tek hukuklu ve Anayasal düzlemde çoğunlukçu düzene geçiş benimsendiye, Devlet bürokratları ve teknokratları da, planlama kurumu da; merkezi, tek hukuklu- bütüncül, kapsamlı ve çoğulcu olmaktan uzak olan çoğunlukçu bir modeli benimsemiştir. Devletçilik anlayışı, Devletin idari örgütlenme modelinde yaşam bulmakta gecikmemiştir. Yine bu dönemde alınan imar kararlarının ana hedefi; Cumhuriyetin sanayi gelişimini Devlet müdahalesi ve desteği ile gerçekleştirmesinin sonucu olarak ortaya çıkan Devlet sanayilerinin, ya da yine bu kalkınma hamlesinin bir parçası olan önemli demiryolu istasyonlarının çevresinde oluşan kentsel gelişmeyi denetlemek, bu kentler için planlar yapmaktır.²³ Yani bu dönemin planlama anlayışının öncelikli hedefi, seçilmiş kalkınma bölgelerini planlamaktır. KİT'lerin ülke coğrafyası üzerinde yer seçim kararları, aslında kalkınma bölgelerinin de belirlenerek, fiziki mekana fiili olarak yansıtılması anlamını da taşımaktadır. Ülke savunma sanayi Devlet elinde gelişmiş, ülke coğrafyası demiryollu ağları ile örgütlenmiş ve "1925 yılında sanayi kalkınmasının en önemli hamlesi olarak, Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuş olup, Türkiye'de sanayi ve madencilik geliştirilmesi bu kuruluşa görev olarak verilmiştir."²⁴ Osmanlı döneminde gerçekleştirilmiş olan ipek, kağıt, cam, konserve, dokuma ve deri-kundura "fabrikaları bu bankanın emrine verilmek suretiyle, o zamana kadar herhangi bir ekonomik ve ticari işletmeye tabi olmayan bu müesseseler, teknolojik yenilikler çerçevesinde ıslah edilerek, üretime geçirilmişlerdir. Bu dönemin önemli gelişmelerinden bir diğeri, Sümerbank'ın kuruluşudur. 1932 yılında Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası feshedilip, yerine Devlet Sanayi Ofisi ve Türkiye Sanayi Kredi Bankası kurulmuştur. Ancak, Sanayi ve Maadin Bankasının feshinden sonra, mevcut gelirlerinin fabrikalara işletme sermayesi olarak Devlet Sanayi Ofisine verilmesi nedeniyle yaşanan kaynak yetersizliği, Türkiye Sanayi ve Kredi Bankasının kısa sürede sistem dışında kalmasına neden olmuştur. Ekonomik zorluklar ve milli sanayinin yeniden yapılanma ve ilerleme programına bağlanmış olması, bu iki kuruluşun tekrar birleştirilmesini gerektirmiş ve 1933 yılında Sümerbank kurulmuştur.

Cumhuriyet Hükümetinin Sümerbank'a verdiği görevler şunlardır:

- 1- Devlet Sanayi Ofisinden devralınacak fabrikaları işletmek, özel sanayi müesseselerindeki Devlet iştirak hisselerini Ticaret Kanunu hükümlerine göre idare etmek.
- 2- Özel kanunlarla verilmiş yetkilere dayanarak, Devlet sermayesiyle yapılacak tüm sınaî müesseselerinin etüt ve projelerini yapmak.
- 3- Tesislerin ve tevsilerin gerçekleştirilmesi ve ekonomik açıdan verimli olan sanayi kuruluşlarının sermayesinin izin verdiği oranda, yeni tesisler kurması için bu tesislere iştirak etmek.
- 4- Ana ham maddesi ülkede bulunan ve henüz üretim miktarı tüketimini karşılayamayan sanayi dallarını belirlemek ve buralara yatırımı özendirmek.
- 5- Ülkeye ve kendi fabrikalarına gerekli olan usta ve işçileri yetiştirmek üzere okullar açmak, sanayi mühendislerinin yetiştirilmesini sağlamak, yurt içi ve yurt dışında yüksek okullarda öğrenci okutmak.
- 6- Sanayi müesseselerinin gelişmesi için proje üretmek ve Maliye Bakanlığınca tetkik için Bankaya verilecek mevzular hakkında görüş beyan etmek. Bu görev ve yetkilerle donatılan Sümerbank, ilk olarak kendisine bağlı olarak Sümerbank İplik ve Dokuma Fabrikaları Müessesesini, Sümerbank Deri ve Kundura Sanayi Müessesesini, 1934 yılında İzmit'de Sümerbank Selüloz Sanayi Müessesesini, Türkiye Demir Çelik Fabrikaları Müessesesini, Sümerbank Çimento Sanayi Müessesesini kurmuştur. Bu 5 müessesenin her biri, ayrı bir sektör lideri ve öncüsüdür. Şeker Fabrikaları da bu dönemin ürünüdür. Bu tesisler, yedek parça gereksinimini karşılamak amacıyla kendi bünyelerinde dökümhane ve atelyeler kurmuşlardır. Ayrıca, bu tesisler kurulduğunda Türkiye'de enerji üreten santraller olmadığı, tesislerin enerji gereksinimini karşılamak için yan sanayi gelişmemiş olduğu ve ülkede ciddi bir enerji sorunu yaşandığından, bu kuruluşlar, gereksinim duydukları enerjiyi üretmek ve fazlasını buldukları şehirlere, yerleşim bölgelerine vermek üzere, kendi bünyelerinde enerji santralleri oluşturmuşlardır."²⁵ Benzer şekilde, su gereksinimlerini karşılamak için, mevcut kaynaklarla bağlantıyı sağlayacak alt yapı tesislerini, pompaj istasyonlarını ve boru hatlarını tesis etmişler, kullandıkları suyun fazlasını ise, buldukları şehirlere, yerleşim bölgelerine vermişlerdir. Ayrıca, KİT'lerin mal transferleri için gerekli ulaşım bağlantıları, yapım- genişletme-kamulaştırma-onarım ve bakım gibi, diğer kurum ve kuruluşların yetkisinde olan hizmetler ile karşılanmıştır. Bu nedenlerle KİT'ler, buldukları bölgenin kentleşmelerini desteklemiş, bu yönde gerekli olan ana alt yapı ve enerji gereksinimlerini karşılamış, Anadolu'da kentli nüfusun ve kent kültürünün oluşumunun mihenk taşı olmuşlardır.

KİT'lerin sosyal alanda sağladığı yararları, şunları da eklemek olanaklıdır:

- 1- İşçi ve memurların meslek bilgisi bakımından yetiştirilmesi, uzmanlık sahibi kılınması gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda ikili bir eğitim bölümlenmesi yapılmıştır. İşçiler için; İşçi Yetiştirme Yönetmeliği yürürlüğe konulmuş, kalifiye işçi yetiştirilmesi sağlanmıştır. Yüksek memurlar yetiştirilmesi için; yurtiçinde ve yurt dışında makina, inşaat, selüloz, deri, mensucat kimya, ekonomi dallarında öğrenci okutulmuştur. Türkiye'de mühendislik öğrenimi ve bilincinin temeli KİT'lerde atılmıştır.
- 2- İşçi ve memurların sağlıklarının korunması, beslenme gereksinimlerinin karşılanması sağlanmıştır.
- 3- İşçi ve memurların sağlık koşulları içerisinde barındırılması gerçekleştirilmiş, lojmanlar inşa edilmiş, örgütlenen işçi ve memurların kooperatif kurmaları teşvik edilmiştir. Türkiye'de kooperatiflerin temeli, KİT'ler çalışanları tarafından atılmıştır.
- 4- İşçi ve memurların çalışma esaslarının düzenlenmesi ve kazançlarının, emeklerinin karşılığını teşkil edecek şekilde ayarlanması sağlanmıştır. Bugün gündemde olan Norm Kadro uygulamaları, KİT'lerin başlangıcında, çalışma esası olarak yürürlüğe koyulmuştur.

5- Henüz Sosyal Sigortalar Yasası ve Sosyal Güvenlik Yasası yokken dahi, işçilerin; iş kazası, meslek hastalığı, analık halinde gereken yardımlar, Bankanın kendi olanakları çerçevesinde düzenlenmiş ve çözülmüştür. Bu Yasaların yürürlüğe girmesinden sonra ise, kentlerde S.S.K. kurumunun örgütlenmesi, KİT'lerin buldukları bölgelere ve İşçi Sendikalarına göre organize edilmiştir.

6- Memurlar için sosyal sigorta niteliğinde özel birlikler kurulmuştur. (Bunlardan Sümerbank Yardım Birliği halen devam etmektedir.)

E- TÜRKİYE SELÜLOZ KAĞIT FABRİKALARI İŞLETMELERİNİN KURULUŞU, GELİŞMESİ VE ÖZELLEŞTİRİLMESİ

Osmanlı döneminde kağıt üretimi söz konusu olmadığı için, kağıt sektörü, ithal edilen kağıtları işleyen zayıf bir sektör durumundadır. Milli mücadele yıllarında bu nedenle en fazla gereksinim duyulan ve yokluğu hissedilen maddelerin başında, kağıt, özellikle gazete kağıdı gelmektedir. Bunun yansıması, 1921 ve 1922 yılları arasında yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararlarında görülür. Şöyle ki, bu dönemde, ithal edilen gazete kağıtlarının gümrük vergisinden muaf tutulması yönünde alınmış pek çok karar bulunmaktadır. Cumhuriyet kurulduktan sonraki ilk yıllarda, kağıt, dış ticaret kalemlerinin önemli bir unsuru olmuş, 1923 ile 1930'lu yıllar arasında ithalatı yapılan en kritik 20 kalem malzemenin içerisinde kağıt, ithalatta büyüklük bakımından, bazen 8'inci, bazen de 20'inci sırada yer almıştır.

Ulusal Selüloz ve Kağıt Sanayiinin kurulma kararı şu gerekçelere dayanır:

- 1- Ulusal bağımsızlığın korunması için taşıdığı önem,
- 2- Ulusal savunma açısından taşıdığı önem,
- 3- Ülkenin doğal kaynaklarına dayanarak kurulabilecek olması, bu şekilde tarım ülkesi olan Türkiye'nin tarım atıklarının da kullanılabilmesi,
- 4- Suni ipek, dumansız barut, patlayıcı maddeler, selüloit, vb. sanayi kollarının gelişmesini de sağlayacak olması,
- 5- Kağıt ithalatının ülke bütçesine getirdiği yüksek maliyetin ortadan kaldırılması, ekonominin güçlendirilmesi.

10.07.1934 tarihinde "Kağıt ve Karton Fabrikası" adı altında ve Sümerbank'a bağlı olarak, İzmit'te ilk kağıt fabrikası kurulmuştur. Fabrika 06.11.1936 tarihinde, herhangi bir yönetmeliğe ya da yasal düzenlemeye tabi olmaksızın, işletmeye açılmıştır. 1933 tarihli Sümerbank Kanunu çerçevesinde örgütlenen ve yönetilen fabrika, 1938 yılında 3460 sayılı Sermayesi Devletçe Verilen İktisadi Müesseselerin İdare ve Murakabesi Hakkında Kanun ve buna bağlı Tüzüğün yürürlüğe girmesiyle, bunlarda yer alan hükümler çerçevesinde örgütsel ve yönetsel yapısını biçimlendirmiştir. 1955 yılında hükümette olan siyasi irade, Sümerbank'ı büyük bir kurum haline getirmek ve üretici müesseselere birer İktisadi Devlet Teşekkülü niteliği kazandırmak amacıyla, 6560 sayılı Kanunu yürürlüğe koymuştur. Bu Kanun ile Sümerbank Selüloz Sanayi Müessesesi, Sümerbank'tan ayrılarak; "Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikaları İşletmesi Genel Müdürlüğü-SEKA" adı altında bir Kamu İktisadi Teşekkülü haline getirilmiştir. 1934 yılından 1945 yılına kadar, İzmit Fabrikasına yapılan yatırımlar sonucunda, 1954 yılında Fabrikanın kurulu kapasitesi 40.670 ton/yıla ulaşmış olup, fiili üretimi gerçekleşmesi ise 38229 ton/yıl olarak gerçekleşmiştir. Müessesenin kanun ile KİT haline dönüştürülmesinden sonra kapsamlı bir yenileştirme-iyileştirme programı uygulanmıştır. Bu doğrultuda, 1960 yılında beşinci, 1961 yılında da dördüncü kağıt fabrikası işletmeye açılmış ve 1954 yılında 38229 ton olan üretim miktarı 1964 yılında 98552 ton olarak gerçekleştirilmiştir. 1970'li yıllar ve 1980'lerin yılların başı SEKA'nın yeni yatırımlarla hızlı bir büyüme ve gelişme sürecini yaşadığı dönemi teşkil etmektedir. 1936 yılında 10000 Ton/yıl olan SEKA'nın Kağıt-Karton üretim kapasitesi, 1970'li yılların sonunda 150000 ton'a yükselmiştir. Özellikle kalkınma planlarının uygulandığı dönemlerde gerçekleştirilen yatırımlar sonucunda; Dalaman, Aksu ve Çaycuma Tesislerinin işletmeye alınması ile 1980 yılında 382500 ton/yıl'a çıkan üretim kapasitesi, 1981 yılında Balıkesir, 1984 yılında da Akdeniz ve Kastamonu Tesislerinin İşletmeye alınmaları ile 577500 ton/yıl'a ulaşmıştır. 1984 yılında yapılan üretim ise 488324 ton'dur. 1998 yılında Akdeniz ve Kastamonu İşletmelerinde yürütülen projelerin sonuçlanması ile de üretim kapasitesi 617700 Ton/yıl a yükselmiştir. SEKA, Özelleştirme Yüksek Kurulunun 06.12.1997 tarih ve 1997/54 sayılı kararı ile özelleştirme kapsamına, 15.07.1998 tarih ve 1998/51 sayılı Kararı ile de Özelleştirme Programına alınmıştır. SEKA Müesseselerinin özelleştirilmesinin "varlık satışı" yolu ile yapılması planlanmış bu nedenle 24.11.1998 tarihinde, ana sözleşmesinde (İdari Sözleşme) değişiklik yapılarak, Müesseseler İşletmeye dönüştürülmüş, Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikaları Anonim Şirketi ünvanıyla, Anonim Şirket statüsüne dönüştürülmüş ve Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre idare edilecek bir yapıya sokulmuştur. Ayrıca ilanın çıkmasından önce, SEKA arsaları ve arazileri üzerinde gayrimenkul değerlendirilmesi yapılarak, ifraz ve tevhit işlemleri tamamlanmış, bu taşınmazlar satışa hazır hale getirilmiştir. Bu şekilde SEKA, Kamu Hukuku Alanından çıkarılarak, Özel Hukuk kurallarına bağlanmış, kamu hizmeti-kamu kuruluşu niteliği ortadan kaldırılarak, Şirketleştirilmiştir. Kamu hizmeti ve kamu yararı takdir işlemini ise, Özelleştirme Yüksek Kurulu yerine getirmiştir. Kamu Hukuku açısından, bu işlem ve yetkinin hukukun, Anayasa Hukukunun ve İdarenin temel ilkeleri ile nasıl bağdaşabileceği ise, tartışmalı bir konudur. SEKA'nın özelleştirilmesi için, 21.12.1998 tarihinde yapılan bir sözleşme ile, Jaakko Pöyry ve Ata Yatırım Menkul Kıymetler A.Ş. Konsorsiyumundan danışmanlık hizmetleri satın alınmıştır. SEKA'nın 1998 yılında 617700 ton olan üretim kapasitesi, 22.03.2001 tarihinde Dalaman Müessesesinin özelleştirilmesi sonucunda 545000 Ton/yıl seviyesine düşmüştür. 17.05.2003 tarihi itibarıyla da Balıkesir, Çaycuma Akdeniz ve Afyon İşletmelerinin özelleştirilmesi sonucunda da 215. 000 Ton/yıl seviyesine inmiştir. 2001 yılı sonu değerleri itibarıyla

Ülkemizde kağıt-karton üretimi yapan 36 kuruluş mevcut olup, bunların 30 'u özel, 6'sı kamunun elindedir, yani SEKA'nın işletmeleridir. Toplam retim kapasitesi 2.155.000 ton olup, bu kapasitenin 545.000 tonuna 6 işletmesi ile SEKA sahiptir.çok genel bir oranlama ile SEKA'nın yatırımları 1980 öncesinden alınan ve 80'li yılların başında yatırımları tamamlanıp işletmeye alınan müesseselerinin dışında; 1980'li yıllardan bu yana hiçbir yatırım yapılmayan, modernizasyon projeleri uygulanmayan 6 fabrikasında, fabrika başına düşen yıllık üretim kapasitesi 90834 Ton'dur.özel sektör ise aynı dönem itibarıyla 30 adet kağıt-karton üreten kuruluşlarla 1.610.000 ton üretim kapasitesine sahip olup, çok genel oranlama ile fabrika başına düşen yıllık üretim kapasitesi 53.600 ton civarındadır.1936 yılında SEKA'nın ülke kağıt-karton üretimindeki payı % 100 iken, 1960 yılında %87,5'a, 1980 yılında % 66'ya, 2001 yılında ise % 22'ye doğru gerilemiştir.2001 yılında Türkiye'nin kağıt-karton üretimi 1.150.000 ton olarak gerçekleşmiştir.Tüketim değerlerine baktığımızda ise; ülkemizde kağıt ve karton tüketimi 2001 yılında yaşanan kriz nedeniyle bir önceki yıla göre % 18 azalmış ve ülke genelinde kağıt-karton tüketimi 2.028.000 ton'a gerilemiştir. Bu tüketimin % 40'ından fazlası ithalat ile karşılanmıştır. Dolayısıyla Kağıt-Karton sektörü ithalatçı bir görünüme sahiptir.SEKA'nın 2001 yılı üretimi 331.500 ton olarak gerçekleşmiştir. Türkiye, dünyada kağıt-karton üretiminde 2001 yılı itibarıyla 28'inci, tüketiminde ise 25'inci sırayı almaktadır. "SEKA ise, Amerikan Doları bazında hesaplanan yıllık cirosuyla dünyanın 135'inci büyük kuruluşu içinde olarak değerlendirilmektedir."²⁶Kađıt Sektörü Kamu Işletmeciliğinin Genel Görünümü: "SEKA işletmeleri 2001 yılında 331.500 ton üretim gerçekleştirmiş, 2002 yılı içinde 310 bin ton üretim planlamıştır. Satış hedefi ise, 308 bin ton olarak tespit edilmiştir. Aylar itibarıyla baktığımızda SEKA kağıt, karton üretiminin 10 bin ton ila 38 bin ton gibi derin dalgalanmalar gösterebildiği izlenmektedir. Aylık ortalaması yaklaşık 20 bin ton civarında seyreden üretim düzeyinin 2001 sonrasındaki evrimi Türk sanayinin genel dalgalanma sürecini yakından izlediği net olarak görülmektedir.Gerçekten de Türkiye ekonomisi temel dengelerini yitirmiş bulunmakta ve gittikçe şiddetlenen bir iktisadi bunalım süreci yaşamaktadır. 1998'in ilk çeyreğinden itibaren gözlenen ve son 19 çeyrek dönemin 11'inde ulusal gelir daralma yaşamış ve istikrarsızlık, kriz, yapay büyüme sarmalında bir kısırdöngü içine itilmiş görülmektedir.Uluslar arası iktisat literatüründe "volatilite makinası" diye adlandırılan ve sadece Türkiye ekonomisine özgü olmayan bu gelişimin ardından doğrudan doğruya spekülatif finansal sermayenin sanayi sermayesinin önüne geçmesi ve Türkiye'nin birikim önceliklerini finans dünyasına kaydırması olgusu yatmaktadır. Bu kırılğan ve dengesiz yapı yakından bilindiği üzere 1989'da 32 sayılı Kararname diye anılan bir adımla demeler dengesi, sermaye hareketleri üzerindeki tüm kısıtlama ve denetimlerin kaldırılarak finans piyasalarının tamamıyla serbestleştirilmesi üzerine kurulmuştur. Böylece ulusal finans piyasaları doğrudan doğruya kısa vadeli, spekülatif nitelikli yabancı sermaye hareketlerine bağımlı hale gelmiş ve ulusal kaynakların reel üretken sektörlere sabit sermaye yatırımları aracılığıyla dönüştürülmesi işlevini terk ederek paradan para kazanmaya yönelik bir kumarhane kapitalizmine sürüklenmiştir.Nitekim, Türkiye 1990'lar boyunca böylesi bir yapıyla uluslararası finans piyasalarına reel olarak dönem dönem yüzde yüze varan spekülatif faiz-kur arbitrajı sunmuştur. Söz konusu finansal arbitraj için yurtdışından gelen dövizin Türk lirasına çevrilerek yurtdışında faiz geliri elde etmesi, dönem sonunda da tekrar döviz kurundan yabancı paraya çevrilmesi dolayısıyla yurtdış finansal spekülatörler Türk lirası cinsinden elde ederken, Türk lirası aşınması sonucunda kayba uğramaktadır. Bu finansal arbitraj için uluslar arası finansal spekülatörlerin dönem boyunca Türkiye'de sunulan en yüksek getirili finansal araçlarda çoğunlukla devlet iç borçlanma senetlerinde değerlendirildiği varsayılmıştır.Türkiye, rneğin Ocak 1996'da yüzde 100, Aralık 1998'de yüzde 60, Mart 2001'de de yüzde 80 olmak üzere yükselen piyasalar arasında önemli bir yer tutmuştur. Sermayenin birikim önceliklerinin finansal araçlara bu denli yönlendirildiği böylesi bir ortamda sabit sermaye yatırımlarının sanayi sektörlere aktarılması elbette gerekı bir beklenti olamazdı. Nitekim, Türkiye'de imalat sanayine yönelen sabit sermaye yatırımları reel olarak tam bir durgunluğa itilmiş ve sabit fiyatlarla hesaplandığında 2001 itibarıyla 1990'ların başındaki reel değerlerin üzerine çıkmamıştır. Bu arada imalat sanayi yatırımlarının toplam içindeki payı hızla gerilemiştir. 1970'ler ortalaması yüzde 40 iken, 2001 değer yüzde 22. Bu şartlar altında Türkiye'de 1990 sonrası büyümenin spekülatif yönlü nitelikler taşımakta olduğu gözlemlenmektedir. Söz konusu dönemde uygulanan yüksek reel faiz, düşük kur politikaları, finansal yatırımcıların anlık oşkularıyla birlikte menkul kıymetlerin fiyatlarında spekülatif nitelikli değerlenmelere, aşırı derecede yüksek faiz hadlerine ve iktisadi kararların sanayi yatırımlarından ziyade giderek finansal sektörlere yönelmesine neden olmaktadır.Sabit sermaye yatırımlarının imalat sektörlere bu şekilde caydırılması olgusu karşısında kağıt sektörü de olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu olumsuz gelişmenin SEKA bağlamındaki en yalın sonucu işgücü istihdamındaki sürekli gerilemede yaşanılmaktadır. SEKA işletmelerinde Ocak 2001'de 5200 düzeyinde olan işçi istihdamı Ağustos 2002 itibarıyla 4050'ye gerilemiş durumdadır. Söz konusu daralma 20 ayda yüzde 22'lik bir istihdam kaybına işaret etmektedir. İstihdamdaki gerilemeye paralel olarak SEKA işçi ücretlerinde de 2001 sonrası dönem kayıplarla geçmiştir. Amerikan doları bazında hesaplandığında Ocak 2000'de 1100 dolar düzeyinde olan aylık işçi ücretleri özellikle şubat 2001 krizi sonrasındaki dönemde hızla gerilemiş ve 700 dolar seviyelerine kadar düşmüştür.2002 Temmuz itibarıyla SEKA işçi ücretlerinin 958 dolar düzeyinde olduğu hesaplanmaktadır. Ancak burada önemli olan olgu ücretlerdeki mutlak anlamda gerilemeden ziyade işgücü üretkenliğiyle karşılaştırılması olmalıdır. İşgücü üretkenliğini aylık bazda toplam kâğıt, karton üretim miktarını işçi istihdamına bölerek elde etmekteyiz. İşçi bazına dolar bazındaki ücretlerle karşılaştırıldığında söz konusu veriler işgücünün üretkenlik kazanımlarının ücret geliri olarak işçiye ne derece yansıtıldığı hakkında ipuçları verecektir. Elimizdeki veriler Ocak 2001 dönemi ücretleri ve işçi

üretkenliği değerleri 100 olarak kabul edildiğinde Temmuz 2002'de işçi üretkenliğinin 148 puana çıktığını, ücret endeksinin ise 62 puana gerilediğini göstermektedir. İşçi istihdamındaki gerileme, SEKA'da geride kalan istihdam edilmiş işgücünü daha yoğun olarak çalıştırmaya zorlarken ücretlerinde de derin bir daralmanın yaşanmasına yol açmıştır. Emek gelirlerinin geriletilmesi süreci küreselleşme olgusunun bir parçasıdır. İlginçtir ki, yukarıdaki satırlarda sözüne ettiğimiz olgu sadece Türkiye kâğıt sektörüne ya da genel anlamda kriz süreci altındaki Türkiye ekonomisine özgü olarak kalmayıp 1980 sonrasında dünya sanayi üretimindeki genel eğilimlerle yakından ilintilidir. Nitekim, 20. Yüzyılın son çeyreğine ait yeni küreselleşme dalgasının en ayırt edici özelliğinin emek gelirleri üzerinde olan baskılamasında yattığını görmekteyiz. Gerçekte kapitalizmin 500 yıllık tarihsel gelişimi içerisinde ücretli emek ve sermaye arasında dünya ölçeğindeki antagonizmin ulusal coğrafi sınırlar içinde somut yansımaları veren bu süreç özellikle 1980'lerde daha yalın bir biçimde gözlenmeye başlamıştır. 1980'lere değin Amerika Birleşik Devletleri imalat sanayiinde reel ücretlerle işgücü üretkenliği arasında gevşek de olsa yakın bir bağ olduğu bilinmektedir. Reel ücret artışı üzerine kurgulanmış kitlesel tüketim birikiminin gereklerine uygun düşen bu bölüşüm modeli üretkenlik temposunu aşmadığı sürece sermaye açısından hazmedilebilir ve hatta efektif talebinin canlı tutulması açısından gerekli bir olguydu. Ancak 1980 sonrasında bu yapının sermayenin uzun dönem kârlılığındaki gerilemelere koşut olarak sürdürülmesi mümkün olmayacaktır. Amerika Birleşik Devletleri imalat sanayi ücret endeksinin giderek yatay bir düzleme sokularak baskılandırılması, buna koşut olarak da işgücü üretkenliğindeki kazanımlardan kopartılması 1980 sonrası küreselleşmenin belirleyici özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. İmalat sanayinin bölüşüm parametrelerinin aldığı biçim yapıları ve teknolojileri ne kadar farklı olsa da kapitalizmin merkez ülkesiyle bir çevre ekonomisi olan Türkiye'de aynı dinamiklerce belirlenmekte olduğunu açıkça göstermektedir. Küreselleşme olgusunu toplumsal hayatın yeniden düzenlenmesini içeren bir siyasi iktisadi önlemler reçetesi olarak gören neoliberal felsefenin yaklaşımı açıktır. Küreselleşme kendi nesnel yasalarına sahip, karşı konulamaz, karşı konulmaması gereken ve kaçınılmaz bir süreçtir. Dolayısıyla, tüm ülkelerin bu sihirli akımdan yararlanabilmesi için gerekli toplumsal, siyasi, iktisadi düzenlemeleri, yapısal reformları başarması gerekmektedir. Neoliberal küreselleşmenin nimetleri olan uluslararası sermaye ve dolayısıyla çağdaş teknoloji ancak bu kararlılığı sergileyerek gerekli yapısal düzenlemeleri başarmış ülkelere nasip olacaktır. Bu söylem altında az gelişmiş ülkelere düşen görev ulusal pazarlarını uluslararası sermayeye açmak ve küreselleşen dünyaya ayak uyduracak reformları hayata geçirmek, deyim yerindeyse uluslararası sermayeye bir hoş geldin partisi düzenlemektir. Böylelikle kalkınma stratejisi artık özgün sanayileşme hedefleri ya da özerk para, maliye, ticaret politikaları içermemekte, sadece basitleştirilmiş bir reçeteye indirgenmektedir. Uluslararası Sermayenin Gereklerine Uyum Göstermek: Bu arada ulus-devlet kavramı da yeniden yapılandırılmakta ve devletlerin teşkilatlandırılması uluslararası sermayenin gereklerine göre yeniden şekillendirilmektedir. Nitekim, küreselleşme felsefesi artık az gelişmişlik ve kalkınma gibi kavramları da sessiz sedasız iktisat literatüründen çıkarmış, yerine yükselen piyasalar ya da İngilizce'siyle emerging markets kavramını yerleştirmiştir. Dolayısıyla, neoliberal dünya görüşünde kalkınma bir hedef olmaktan çıkartılmış, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler de artık birer yükselen piyasaya dönüştürülmüştür. Bütün bu iktisadi politikalar ve tasarımlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde günümüzde IMF'nin yönlendiriciliğinde sürdürülen ve alternatifsiz olduğu öne sürülen bu programın da Türkiye ekonomisinin dış bağımlılığını artırıcı, kalkınma ve sanayi perspektiflerini terk ettirici ve ulusal mal ve finans piyasalarının gelişmiş ülkelerin ekonomileriyle marjinal ve taşeronlaştırılmış bir biçimde eklemelenmesini öngören, dış şoklara karşı da korunaksız ve savunmasız olan bir ekonomi yaratma projesi olduğu açıkça görülmektedir. Türkiye, hızla küreselleşen sermayenin denetimine terk edilmektedir. Kâğıt sektörü özelinde de üretim sürecinin dalgalı ve dengesiz bir yapıya bürünmesi ve sabit sermaye yatırımlarının gerilemesi olgularıyla kendini göstermektedir.²⁷ Küreselleşme ve özelleştirme uygulamaları arasındaki bağlantı, ülkemizdeki diğer örneklerinde olduğu gibi SEKA'nın özelleştirilmesinde de görülmektedir. Kaldı ki, SEKA'nın kurulma gereklerinden başta geleni ulusal bağımsızlık tutkusudur. Kriz ortamlarında üretim ve tüketim dengesini sağlamak, kapasiteyi yüksek tutmaktır. Ciddi bir ekonomik kriz sonrasında kâğıt tüketiminin krizin sözünün edilmediği dönemlerde dahi, Latin Amerika ülkelerinden daha aşağılarda kaldığı bir ülkede, kâğıt sektöründe Kamu Girişimciliğine son vermek demek, ülkenin bağımsızlık ülküsünden vazgeçilmesi anlamına gelmektedir. Öte yandan Anayasa Mahkemesinin özelleştirmeye ilişkin pek çok kararında aşağıdaki hususlar ısrarla vurgulanmaktadır.

- 1- Yasaya dayanmalıdır.
- 2- Özelleştirilen kamu işletmesi gerçek değeri üzerinden satılmalıdır.
- 3- Özelleştirme nedeniyle bu işletmeyi alacak firma TEKEK oluşturamamalıdır,
- 4- Özelleştirme nedeniyle ülkenin bağımsızlığı tehlikeye düşmemelidir,
- 5- Özelleşmenin yapılmasında kamu yararı açısından bir zorunluluk olmalıdır.

Buna göre, SEKA İşletmelerinin özelleştirilmesi hukuka uygun değildir. Örneğin, özelleştirilen SEKA-Dalaman Müessesesi, Türkiye'de viskoz selülozunu üreten tek tesisdir. Ancak Rekabet Kurulu'nun konu ile ilgili başvurular üzerine verdiği kararda, bu selüloz türünün ithal de edilebileceği, dolayısı ile ithalat olanağı bulunan bir ürünün ülke içerisinde TEKEK oluşturamayacağı ifade edilmektedir. Dünya da viskoz Selülozu üreten 10 firma bulunmakta olup, Dalaman Müessesesi, büyüklük açısından, 4 üncü sırada yer almaktadır. Rekabet Kanununun 7'inci maddesinde ise, ithalat ile ilgili bir hüküm yer almamakta, bir ülke, hatta bölgede bir ürün üzerinde tekel olabilecek bir imtiyaz sağlanmasının yasak olduğu belirtilmektedir.

Özelleştirme uygulamaları ve bu konuda alınmış olan kararlar, Türk Hukuk sisteminin çöktüğünün tarihsel kayıtlarını oluşturmaktadır. Ülke kağıt-karton üretimi ve tüketimi değerleri analiz edildiğinde; Özelleştirmeyi savunan çevreleri temsil eden siyasi iradenin, ülkemizin çağdaş uygarlık düzeyine, kağıt ithal ederek ulaşacağını düşündüğü ortaya çıkmaktadır.

SEKA'nın Özelleştirme Programına alınış nedenleri ise aynı çevrelerce aşağıdaki gerekçelerle açıklanmaktadır.

- 1- Özel sektörün kağıt sektöründe yaptığı yatırımlar nedeni ile SEKA'nın pazar payının düşmesi,
- 2- SEKA'nın modernizasyona yönelik yatırımları gerçekleştirememesi,
- 3- Hammadde olarak kullanılan odunun kalitesizliği,
- 4- Üretilen ürünlerdeki kalite problemleri,
- 5- Maliyetlerin yüksek olması,
- 6- Rekabet gücünün ve satış darboğazı,
- 7- Aşırı ve yüksek mihyette istihdam,
- 8- Finansman sıkıntısı,
- 9- İşletmelerin hareket kabiliyetlerinin kısıtlı olması.

Özelleştirmeyi savunanlara göre; "Söz konusu güçlüklerin kamu kimliğiyle çözümlenmesi zor, hatta olanaksızdır. Türkiye'de kağıt tüketiminin doyma noktasına ulaşmaması, ülke nüfusunun hızla artması ve SEKA'nın kapasitesinin verimli olarak kullanılmamasından dolayı zaman içinde kağıt üretiminde bir açık oluşmuş ve bu açık özel sektör tarafından yeni kapasiteler yaratılarak veya ithalat yoluyla doldurulmuştur. Bu durumun gelecekte de aynen devam edeceği düşünülecek olursa, SEKA İşletmeleri kamuya daha fazla yük olacak, ticari bir kuruluş olma niteliğini tamamen kaybedeceklerdir. Türkiye, SEKA ile özel sektör ve 2001 yılı verileri karşılaştırılacak olursa; özel sektörde kişi başına üretim 28.4 ton iken, SEKA'da bu rakam 63.7 ton, sektör ortalaması ise 161 tondur. Özel sektör hammadde gereksiniminin % 75.8'ini atık kağıtlardan karşılarken, SEKA'nın % 6.4'ünü karşılayabildiği görülmektedir. 2001 yılında özel sektör 1.181.132 ton üretilip, üretim için 649.605 kilovat/saat elektrik tüketmişken, SEKA, 331.507 ton üretim için 562.487 kilovat/saat elektrik tüketmiştir. SEKA'da 20 yıllık bir işçinin kuruluş maliyeti 1 966 000 TL iken, özel sektörde ortalama işçi maliyetleri bu miktarın yarısı kadardır."²⁸ Görüldüğü gibi, özelleştirme gerekçelerinin, 1980'li yılların başından bugüne planlı şekilde oluşturulduğu, yukarıda belirtilen her maddenin varlık kazanması için, özelleştirmeci anlayışı savunan siyasi iradelerin büyük çaba sarfettiği, SEKA'da yaşanan yönetim sorunlarının, aslında bir sorun olmaktan çok, planlı bir yaklaşım içinde fiiliyata aktarıldığı apaçık ortadadır. Hükümetlerin işçiye ve çalışanların sosyal haklarına yaklaşım biçimi de apaçık ortadadır.

F – SONUÇ

Az gelişmiş ülkelerde özelleştirme uygulamaları, uluslararası sermayenin istemleri doğrultusunda Dünya Bankası ve IMF tarafından planlanmakta ve programa bağlanmaktadır. Dünya Bankası ve IMF, ülkemizdeki özelleştirme çalışmalarının, fazla bir sosyal tepki uyandırmadan, hızlı, sessiz ve "sorunsuz" tamamlanması amacı ile, 2000 yılında hükümetle bir anlaşma yaparak, bir ekonomik yardım programını uygulamaya sokmuştur. Ocak 2000 tarihinden başlayarak, Dünya Bankası, Hazine Müsteşarlığı, İş ve İşçi Bulma Kurumu, KOSGEB, DPT, DİE ve TSE yetkilileriyle sürdürdüğü görüşmelerin sonucunda, özelleştirme sürecinde "İşçilerin Desteğinin Satın alınması"²⁹ için aşağıdaki programın uygulanmasını öngörmektedir.

- 1- Özelleştirmeler sonrasında, bundan birinci derece etkilenecek işçilere iş kaybı tazminatı, kıdem tazminatları ve % 30 oranında emeklilik sosyal yardım ödemeleri,
- 2- Bu kişilere verilecek yeniden iş kurma eğitimleri ve diğer eğitimler ile yeniden işe yerleştirme,
- 3- İkinci derece etkilenecek olan işçilere destek eğitimler ve yöresel ekonomik gelişim destekleri

Yine bu program doğrultusunda uygulama süresi 4 yıl olan ve % 70'i Dünya Bankası, % 30'u Türk Hükümeti kaynaklı olmak üzere, toplam 355 milyon ABD Doları tutarındaki Özelleştirme Sosyal Destek Projesi, Bakanlar Kurulu tarafından onaylanarak, 22.12.2000 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Görüldüğü gibi, Özelleştirmeyi ülkemize dayatan dış güçler, bu isteklerine boyun eğen siyasi iradelere, olası toplumsal tepki ve sosyal gerilimlerden kendilerini koruma ve toplumsal bir direnişi kırma konusunda vermiş olduğu sözünü de yerine getirmektedir.

Eğer bu program ayrıntılı olarak, yani 4 ana başlığı altında ve bunlara ayrılan bütçeler üzerinden incelenecek olursa, Özelleştirme İdaresi Başkanlığının yaptığı bütçe programı- 2002 yılı verilerine göre:

- 1- Tazminatlara ayrılan 322 milyon doların 58 milyon doları harcanmış,
- 2- Yeniden işe yerleştirme için 28 milyon dolar bütçe ayrılmış, 650 bin dolar harcanmış.
- 3- Ekonomik Reformun sosyal etkileri için 998 bin dolar bütçe ayrılmış, hiç harcama yapılmamış. (Burada Ekonomik Reform diye ifade edilen Özelleştirme uygulamasıdır. Bunun sosyal etkilerini izleme, pasifleştirmek için bütçeden özel pay ayrılmış durumdadır.)

4- Proje Yönetimi için 856 bin dolar ayrılmış, 346 bin doları harcanmıştır. Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından bu proje yeni bir "yatırım unsuru" olarak görülmektedir. Bir ülkenin, uluslar arası sermayenin istemleri doğrultusunda kendi kaynaklarını ve değerlerini satması, üstelik bunu yaparken bile uluslar arası sermayeye dayanması, o ülkede siyasetin ve kurumların iflas ettiğinden ve bağımsızlığının kaybolduğundan başka neyin göstergesi olabilir? Özelleştirme Yüksek Kurulunun 14.09.1998 tarih ve

1998/71 sayılı kararı ile SEKA-İzmit Müessesesinin kapatılması ve arsalarının yeşil alan, spor alanı, otel alanı, kongre merkezi alanı, lüks konut alanı olarak, İzmit Büyükşehir Belediyesince yapılan İmar Planı doğrultusunda düzenlenmesi ve bu düzenleme içerisinde yer alan yeşil ve spor alanlarının İzmit Büyükşehir Belediyesine devri kaydı ile uygun görülmüştür. Bu karar ile birlikte, SEKA'da çalışmakta olan işçilerin bir kısmının, SEKA Fidanlık arazisi üzerinde, yani bir kamu malı üzerinde, kamu hukukuna ve kamu malları mevzuatına tamamen aykırı olarak bedelsiz devir yolu ile kurulan FORD-İzmit Fabrikasına, bir kısmının ise Büyükşehir Belediyesine kaydırılması planlanmıştır. Ancak bu karar, Kocaeli halkının ve SEKA çalışanlarının yoğun tepkisi ile karşılaşmış, Özelleştirme 28.10.1998 tarih ve 1998/ 84 sayılı kararı ile, 1 ay sonra iptal edilmiştir. Bu kararın ardından SEKA-İzmit Müessesesinin işletme zararının büyük oranda arttığı görülmektedir. Odamız tarafından düzenlenen ve 20 Aralık 2002 tarihinde "21. YÜZYILDA TÜRK KAĞIT SANAYİİNİN DURUMU" ana tema kapsamında gerçekleştirilen IV. ULUSAL KAĞIT SEMPOZYUMU'nun sonuç bildirgesinde; Özel girişimciliğin Kağıt Sektörüne girdiği 1970'li yıllara kadar ülkenin gereksinim duyduğu selüloz, kağıt ve karton ürünlerinin yanı sıra kağıt sanayiinin gereksinim duyduğu kalifiye eleman ve bilgi birikimini yaratan SEKA'nın özelleştirme gerekçesiyle atıl duruma getirilmesinin gerekli yatırımlardan yoksun bırakılmasının akılcı olmadığı, Dünya'da birçok örneğinde olduğu gibi varlığını sürdürebileceği, bunun için teknolojik ve yönetsel anlamda yapısal değişikliklere gereksinim olduğu vurgulanmıştır. Sempozyumdan beş ay sonra 17.05.2003 tarihinde SEKA Balıkesir İşletmesi 1.1 Milyon Dolara, Afyon İşletmesi 3.1 Milyon Dolara, Çaycuma İşletmesi 15.1 milyon dolara, Akdeniz İşletmesi ise 109.9 Milyon Dolara varlık satışı yolu ile özelleştirilmiştir. Bu işletmeler gerçek değerinin çok altında, tüm varlıkları ile birlikte elden çıkarılmışlar, kamu yararı ilkesi, diğer özelleştirme örneklerinde de olduğu gibi bir kez daha çiğnenmiştir. 1980'li yılların başından bu yana uygulanan ekonomik politikaların ve KİT'lerin tasfiyesini hedefleyen siyasi projenin hayata geçirilmesinin bir parçası olan son özelleştirme uygulamaları, en somut yağma ve talan örneğini oluşturmaktadır.

DİPNOT

1 Sezai GÖKSU, "Küreselleşme ve Planlama Sonu", Dünya Şehircilik Günü 23.Kolokyumu- 3.Bin Yılda Küreselleşme ve Planlama, YTÜ Yayınları, İstanbul-2000, s.622 Ruşen KELEŞ, "Mekan Planlama ve Yargı Denetimi", Yargı Yayınevi, Ankara-2000,s.s3 İlhan TEKELİ, "Modernite Aşılırken Kent Planlaması", İmge Kitabevi,Ankara-2001,s.1984 a.g.e. , s.1995 Ruşen KELEŞ, "Mekan Planlama ve Yargı Denetimi", Yargı Yayınevi,Ankara-2000,s.s6 Ayferi GÖZE, "Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, BetaB Yayınları, İstanbul-20007 Sungur SAVRAN, "Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu" Küreselleşmenin Ekonomik, Teknolojik Sosyal,Siyasal, Kültürel Boyutu, TMMOB Yayınları, Ankara-1998,s.138 Sungur SAVRAN, "Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu" Küreselleşmenin Ekonomik, Teknolojik Sosyal,Siyasal, Kültürel Boyutu, TMMOB Yayınları, Ankara-1998,s.139 a.g.e s. 1510 a.g.e s. 1611 a.g.e s. 1812 Ayferi GÖZE, "Siyasal Düşünceler ve Yönetimler", Beta B Yayınları, İstanbul-200013 Bülent TANÖR, Necmi YÜZBAŞIOĞLU, "1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku", Yapı Kredi Yayınları, İstanbul-2001, s.9614 Ayferi GÖZE, "Siyasal Düşünceler ve Yönetimler", BetaB Yayınları, İstanbul-200015 Bülent TANÖR, Necmi YÜZBAŞIOĞLU, "1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku", Yapı Kredi Yayınları, İstanbul-2001, s.9616 Ayferi GÖZE, "Siyasal Düşünceler ve Yönetimler", BetaB Yayınları, İstanbul-200017 Kemal GÖZLER, "**Türk Anayasa Hukuku**", Ekin Kitabevi, Bursa-2000,s.16618 Bülent Tanör, "**Kurtuluş, Kuruluş**", Cumhuriyet Kitap Kulübü, İstanbul-2002, s.33519 Tunç Tayanç, "**Sanayileşme Sürecinde 50 yıl**", Milliyet Yayınları, İstanbul-1973, s.15920 Bülent Tanör, "**Kurtuluş, Kuruluş**", Cumhuriyet Kitap Kulübü, İstanbul-2002, s.33521 Emre Kongar, "**21. Yüzyılda Türkiye**", Remzi Kitabevi, İstanbul-1999, s.35122 a.g.e. s.35723 İlhan Tekeli, "**Türkiye'de Kent Planlamasının Tarihsel Kökleri**", ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara-1980,s. 6824 Kurtcebe GÜRKAN- eski SEKA Genel Müdürü, TMMOB Makina Mühendisleri Odası, "**4. Ulusal Kağıt Sempozyumu Bildirisi**", TMMOB-Makina Mühendisleri Odası Yayınları, 200325 a.g.e.26 Erinç YELDAN, Türk Kağıt Sektöründe Sermaye Birikimi ve Büyüme.TMMOB Makina Mühendisleri Odası 4. Ulusal Kağıt Sempozyumu Bildirisi. TMMOB Makina Mühendisleri Odası Yayınları 2003.27 a.g.e.28 Turgay AKAN, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, SEKA Proje Grubu Üyesi TMMOB Makina Mühendisleri Odası, "4. Ulusal Kağıt Sempozyumu Bildirisi", TMMOB Makina Mühendisleri Odası Yayınları, 200329 IMF ve Dünya Bankası Destekli Özelleştirme ve Bunun Çalışanlar Üzerindeki Etkisi "Uluslar arası Hür İşçi Sendika Federasyonları Ekim 2002 Tarihli raporu" TÜBA / İİÇB:1421